

E-mailadres redactie
kroniek@okvvoorst.nl

Kwartaalblad van de Oudheidkundige Kring Voorst

Kroniek

Oudheidkundige Kring Voorst

IN DEZE KRONIEK ONDER MEER:

- **BOERDERIJ DE DERNHORST**
- **FAMILIE HARMSSEN OP DE STAKENBERG**
- **OMRINGD DOOR GROENE WEIDEN**
- **DE KNOTWILG**

Jaargang 42 - 2019 - Nummer 3

Port Payé
Pays-Bas

Postbus 170
7390 AD Twello

OUDHEIDKUNDIGE KRING VOORST

Opgericht 18 december 1975

ERELEDEN

B. ten Bosch, J. Groenenberg, Mr. J.H. Hermesen,
J. Lubberts, J.A.M. Schutte-Geurtsen,
W. Wassink, B. van de Zedde

DAGELIJKS BESTUUR

Fred van der Vegte, **voorzitter**
Zandstraat 5, 7383 AH Voorst
voorzitter@okvvoorst.nl
Gerrit Rutgers, **secretaris**
Badijkstraat 58, 7391 HE Twello
secretaris@okvvoorst.nl
Wim Huisman, **penningmeester**
Oude Deventerweg 14, 7383 AD Voorst
penningmeester@okvvoorst.nl
Gé Veen
Domineestraat 4, 7391 GG Twello
Henk Wolters
Beentjesweg 8, 7396 PD Terwolde

KVK EN BETALINGEN

KvK nummer 40102879
Betalingen uitsluitend via Rabo-rekening-
nummer NL80 RABO 0362 8092 67

WERKGROEPEN EN CONTACTPERSONEN

Coördinatie studieruimte

Gerrie Groenewold: info@okvvoorst.nl

Bibliotheek

Gerard Vrieling: info@okvvoorst.nl

Werkgroep documentatie

Henk Karrenbeld: info@okvvoorst.nl

Fotogroep

Jack Damen: info@okvvoorst.nl

Ledenadministratie

Ab Peppelenbos: administratie@okvvoorst.nl

Contact leden en vrijwilligers

Henk Wolters: info@okvvoorst.nl

Lezingen

Gé Veen: info@okvvoorst.nl

Tweede Wereldoorlogarchief

Bertus ten Bosch: info@okvvoorst.nl

Webmaster

Wim Wassink: www.okvvoorst.nl

Werkgroep genealogie

Auke Vlietstra: genealogie@okvvoorst.nl

Redactie Kroniek

Martin Rothengatter: kroniek@okvvoorst.nl

GEMEENTEARCHIEF VOORST

H.W. Iordensweg 17, Twello
gemeentearchief@voorst.nl
Studiezaal open op maandag van
9.00-17.00 uur

Afbeelding omslag: Boerderij met lanterkamer de Dernhorst
in 1887

Druk: Brein Reclame, Twello, oplage 750 stuks

GIFTEN EN SCHENKINGEN

De Oudheidkundige Kring Voorst is een Algemeen Nut Beogende Instelling, een zogenaamde ANBI. Met een schenking aan OKV steunt u niet alleen onze vereniging, maar kunt u ook profiteren van een belastingvoordeel. Dat voordeel is zowel van toepassing bij een eenmalige gift als bij een periodieke schenking. Via het mailadres penningmeester@okvvoorst.nl kunt u een onderhandse verklaring voor periodieke schenking ontvangen.

INHOUD

KRONIEK JAARGANG 42 2019 NUMMER 3

1	Van het bestuur	Bestuur
2	Kroniekpost	Martin Rothengatter
2	Agenda	Gé Veen
4	Van de ledenadministratie	Ab Peppelenbos
8	Van onze zusterverenigingen	Gerard Vrieling
9	Boerderij De Dernhorst	Jan Groenenberg
14	Familie Harmsen op de Stakenberg	Elsbeth Volker
26	Omringd door groene weiden	Ron Kamperman
32	Met de pen door Voorst	Hanneke Haaksma en Jan Lubberts
34	De kwestie van Tongeren	Martin Rothengatter
36	Het is niet pluizig in Voorst	Milly Westerhuis
37	De knotwilg	Jan Lubberts

BEZOEKERS- EN STUDIERUIMTE

Postadres: Postbus 170, 7390 AD Twello
Bezoekadres: Dorpsstraat 11a
Ingang aan de Dorpsdwarsstraat
Geopend: dinsdag en woensdag van 9.00
tot 16.00 uur en verder op afspraak
Telefoon: 0571-277090
E-mailadres: info@okvvoorst.nl
Website: www.okvvoorst.nl

LIDMAATSCHAP

De jaarcontributie bedraagt € 20,00 per persoon; voor gehuwden of partners woonachtig op hetzelfde adres € 25,00
Aanmelding lidmaatschap en wijzigingen van adres en/of lidmaatschap via
administratie@okvvoorst.nl

REDACTIE KRONIEK

Martin Rothengatter (eindredactie), Gerrie Groenewold, Ineke van der Vegte-van Asselt en Elsbeth Volker (opmaak) m.m.v. F.C. Nelis (corrector)

REACTIES EN KOPIJ

kroniek@okvvoorst.nl
Kopij inleveren voor 24 oktober 2019

KRONIEK

Kroniek beoogt een breed georiënteerd informatiemedium van de Oudheidkundige Kring Voorst te zijn, een kwartaalblad van en voor de leden. Het verschijnt in de maanden maart, juni, augustus en november.

De redactie behoudt zich het recht voor om aangeboden artikelen - in overleg met de auteur - aan te passen. Daarnaast is de redactie niet verantwoordelijk voor onjuistheden en/of achterhaalde situaties in aangeleverde stukken. Aanvullingen, reacties en/of correcties zijn altijd welkom. De auteursrechten op gepubliceerde foto's berusten te allen tijde bij de rechthebbende. Noch de OKV, noch de redactie van de Kroniek aanvaardt aansprakelijkheid voor onrechtmatig gebruik van (foto)materiaal dat door derden ter publicatie is aangeboden. Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan met goedkeuring van de redactie en de betreffende auteur(s).

VAN HET BESTUUR

NIEUWE PENNINGMEESTER

Op de afgelopen ledenvergadering liet Wim Huisman weten dat hij eigenlijk onvoldoende tijd heeft om het penningmeesterschap van onze vereniging goed te kunnen uitvoeren. Wij hebben toen een oproep gedaan voor een opvolger. Tot ons grote genoegen is het inmiddels gelukt om een nieuwe penningmeester te vinden! De heer Bert Nollen, bedrijfseconoom en woonachtig in Voorst, heeft zich bereid verklaard om deze functie te gaan vervullen. Op de eerstvolgende ledenvergadering zullen wij dit formaliseren. De taakverdeling tussen Ab Peppelenbos, onze administrateur, en de penningmeester blijft dezelfde.

Wij danken Wim Huisman hartelijk voor zijn bijdragen aan het bestuur in de afgelopen jaren!

Inmiddels heeft Bert Nollen kennis gemaakt met de meeste actieve vrijwilligers.

VRIJWILLIGERSUITJE

De afgelopen jaren waren drukke jaren voor veel van onze actieve vrijwilligers. Te druk ook om eens met elkaar een dag te ontspannen. Onlangs, op 31 mei, lukte dat wel en bezochten we met elkaar de stad Zutphen. Deze mooie, gezellige en leerzame dag werd afgesloten met een hapje en een drankje in Voorst. Grote dank aan de organisatoren!

SAMENWERKING

De samenwerking met de Stichting Cultuurhistorie Voorst begint goed op gang te komen. Er is een werkprogramma gemaakt dat ondersteund wordt door Erfgoed Gelderland. De overgang naar een nieuw databestand, Memorix, is begonnen met een concrete kennismaking met dit systeem door de vrijwilligers. In de loop van de komende maanden zal de definitieve overgang naar het nieuwe gegevensbestand worden gemaakt.

Onlangs hebben wij een eerste gesprek gevoerd met Hogeschool Saxion, opleiding Archeologie. De Hogeschool wil graag samenwerken met de OKV en studenten kortere en langere historische stages laten uitvoeren op verzoek en met hulp van de OKV. Medio 2020 zullen de eerste studenten zich melden!

PLANNEN HERDENKING 75 JAAR BEVRIJDING

Zoals wij meldden in de vorige Kroniek, zijn wij bezig met het ontwikkelen van een aantal activiteiten in het kader van het herdenken van 75 jaar bevrijding in 2020. Mocht u ideeën hebben of over materialen beschikken uit en van kort na de oorlog, dan houden wij ons aanbevolen! Neem dan contact op met ons!

Graag tot ziens op onze activiteiten, lezingen of op ons kantoor.

KRONIEKPOST

TENTOONSTELLING GLANS EN ROEST

De Historiek meldt de tentoonstelling Glans en roest uit WO I, sporen van keizer en soldaat. Het is een tentoonstelling over het leven van de gewone soldaat aan het front in de Eerste Wereldoorlog. Vorken, wijnflessen en scheerkwasten; geweren en protheses: de persoonlijke items en alledaagse gebruiksvoorwerpen van de soldaten, die het slagveld meestal niet overleefden, vertellen indringende verhalen. Jean-Paul de Vries vond de voorwer-

pen rondom Romagne-sous-Montfaucon, vlakbij Verdun.

Van 15 juni t/m 22 september is de tentoonstelling 'Glans en roest uit WO I, sporen van keizer en soldaat' te zien in de Maarschalkskamer en het Paviljoen van Museum Huis Doorn. Voor meer informatie, openingstijden en tarieven zie: <https://www.huisdoorn.nl/nl/nieuws/tentoonstelling-glans-en-roest/>

AGENDA

LEZING OUDHEIDKUNDIGE KRING VOORST

Door Gé Veen

Een bezielende lezing over ecologische, regeneratieve of kringloop-landbouw door Roelf Havinga, eigenaar van Team-Ecosys.

Kringlooplandbouw is een vorm van landbouw met minimale inzet van agro-chemicaliën. Kringlooplandbouw maakt gebruik van zo natuurlijk mogelijke bemesting en gewas- en dierversterkingsmiddelen. Vitale gewassen en dieren worden minder snel ziek en reageren sneller op eventueel noodzakelijke behandeling tegen ziekten en plagen. Regeneratieve of kringloop landbouw is erop gericht de bodem, als basis van de voedselkringlopen en de biodiversiteit, onder- en bovengronds te herstellen en zo de landbouw weer gezondheidsversterkend voedsel en een gezonde leefomgeving te laten produceren.

Dit kan werkenderwijs geschieden en resulteert op termijn, één tot drie jaar, in verhoging van

opbrengsten en producten van betere kwaliteit (geur, kleur, smaak, aroma en houdbaarheid). Tevens minder opbrengstverliezen en lagere kosten voor onkruid- en ziektebestrijding en aanmerkelijk meer werkplezier!

Locatie: Dorpshuis De Pompe te Wilp

Datum: 26 september 2019

Aanvang: 20.00 uur, zaal open om 19.30 uur

Gratis toegang voor leden en niet leden.

ACTIVITEITEN 75 JAAR BEVRIJDING

In 2020 is het 75 jaar geleden dat ons land bevrijd werd. Als Oudheidkundige Kring zullen we in dat kader ook een aantal activiteiten organiseren. Eén daarvan is het uitbrengen van een extra Kroniek, die geheel gewijd is aan oorlog en bevrijding met de nadruk op de bevrijding en uw persoonlijke beleving.

OPROEP

Bij deze een oproep aan een ieder die een persoonlijk verhaal heeft dat nog niet eerder gepubliceerd is om dat met ons te willen delen. We nemen dat dan op in de extra Kroniek. U kunt uw reactie richten aan de redactie.

Tevens willen we volgend jaar een tentoonstelling inrichten over 75 jaar bevrijding. We zijn op zoek naar krantenartikelen, bonnenboekjes en andere interessante materialen en spullen. Heeft u iets voor ons stuur dan een mail naar info@okvvoorst.nl

NIEUWE DOWNLOADS!

KRONIEKEN EN TRANSCRIPTIES

Jan Groenberg zorgde het afgelopen jaar voor het digitaliseren en doorzoekbaar maken van alle Kronieken van de OKV. Dank voor het noeste werk!

Van Bernard van 't Erve ontvingen wij zijn transcripties van de markeboeken van de gemeente Voorst, de ambtsboeken, de notariële aktes van Twello en de geschriften van de Diaconie van Twello, de kerk van Voorst en de NH Kerk van Twello. Enorme dank hiervoor! Een groot deel van de bestanden zullen vanaf september 2019 online staan op www.okvvoorst.nl.

VAN DE STICHTING NATIONALE ARCHEOLOGIEDAGEN

Op 11, 12, en 13 oktober 2019 doet Gelderland voor de derde keer mee aan de Nationale Archeologiedagen. Tijdens dit weekend zetten archeologische organisaties hun deuren open voor het publiek. Overal in het land zijn lezingen, wandelingen, workshops en open dagen. Vorig jaar bezochten landelijk 56.000 bezoekers ruim 350 activiteiten

Voor meer informatie en locaties zie: <https://www.archeologiedagen.nl>

OPEN MONUMENTENDAG

Open Monumentendag 2019 vindt plaats op zaterdag 14 en zondag 15 september. Het landelijke thema voor 2019 is Plekken van plezier. Daarnaast worden door het jaar heen Open Monumentendag Specials georganiseerd. Dit zijn regionale monumentendagen met een eigen thema. In 2019 zullen er in ieder geval tien Open Monumentendag Specials worden georganiseerd door het hele land. Deze kunt u vinden op www.monumentendag.nl. Voor de gemeente Voorst zie www.voorst.nl/open-monumentendag

DE RUÏNE/SLOT NIJENBEEK

Dit jaar is op Monumentendag ook De Nijenbeek geopend voor bezichtiging. Er worden rondleidingen verzorgd. Zie voor meer informatie: www.denijenbeek.nl

BIBLIOTHEEK TWELLO

Tijdens de Open Monumentendagen wordt in de bibliotheek te Twello een expositie opgesteld waarbij de historie van het gebouw en de gebruikers in beeld

wordt gebracht. Hierbij wordt vooral ook aandacht besteed aan de periode dat het gebouw dienst deed als openbare school. Destijds in de gemeente Voorst de eerste school die een zwembad had voor de leerlingen om zich de zwemkunst eigen te maken.

VAN DE STICHTING IJSSELHOEVEN

Stichting IJsselhoeven viert dit jaar haar 15-jarig bestaan. Op donderdag 20 juni is een feestelijke receptie gehouden op boerderij De Nijenstein te Veessen. Om het jubileum te vieren is een prachtig magazine uitgebracht. Een eerste exemplaar werd door voorzitter Mechteld Schwartz uitgereikt aan een heel jonge en aan een iets oudere IJsselhoeve-bewoner. Het magazine is onder andere te koop bij: Museumcafé De Kribbe, Weerdseweg 6a, Wilp. Zie voor meer informatie: <https://ijsselhoeven.nl/nieuws-activiteiten/jubileum-magazine-uit>

In het kader van dat jubileum viert IJsselhoeven feest op zaterdag 31 augustus. Omdat een paar projecten afgerond worden, omdat ze 15 jaar bestaan en omdat ze iets nieuws willen presenteren. Het IJsselhoeven Festijn is een dag op de voormalige boerderij van Klooster Nieuw Sion aan de Vulikerweg in Diepenveen. Waarom daar? Omdat een project dat afgesloten wordt over kloosterboerderijen gaat, maar ook omdat het zo'n bijzondere omgeving is.

Het programma op 31 augustus is van 10.00 - 17.00 uur. De entree voor de hele dag is gratis inclusief koffie/thee. Voor lunch (tegen betaling) wordt gezorgd. U hoeft zich niet aan te melden.

REACTIES VAN LEZERS

Op Kroniek 2019 nummer 2

Naar aanleiding van de rubriek 'Met de pen door Voorst' in Kroniek kwam er een reactie van de heer. Ed van den Beld, sinds 1975 bewoner van het pand Trippestraat nummer 7.

Er was een extra afbeelding bij geplaatst van een katerstede aan de Trippestraat echter zonder bijschrift. De heer Van den Beld heeft het voor ons opgezocht in 'Boerderijnamen in Voorst' van Dirk Otten. Op pagina 170 staat: "De boerderij het Veerste Land, met op de voorgevel het jaartal 1749, werd in het haardstedenregister van 1749 als 'het nijgetimmer Verstelend' ingeschreven". Dit ter aanvulling op de jaartallen genoemd in het artikel.

VAN DE LEDENADMINISTRATIE

NIEUWE LEDEN

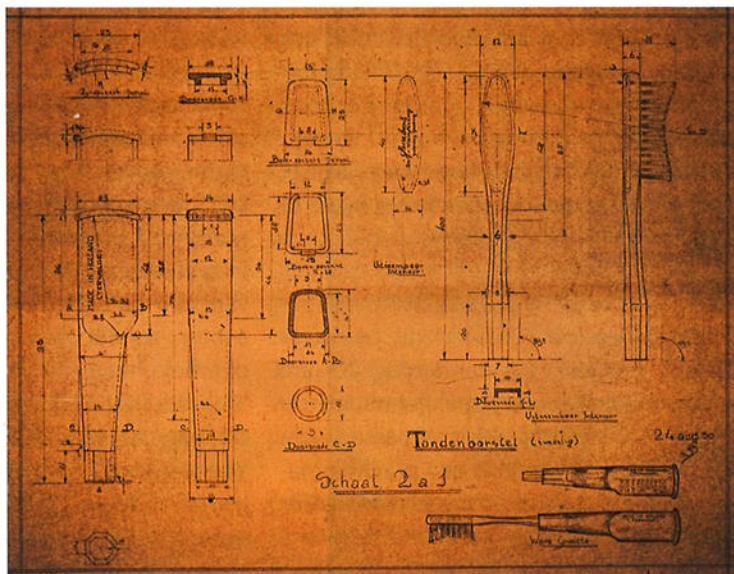
Door Ab Peppelenbos

In het afgelopen kwartaal hebben de volgende nieuwe leden zich aangemeld: de heer R. Malowski uit Terwolde, de heer H. van Beek uit Voorst, de heer Th. Mölder uit Twello en de heer en mevrouw Elizen-Klunder uit Steenenkamer. We hopen dat deze leden zich snel thuis zullen voelen bij de OKV en veel plezier van hun lidmaatschap mogen hebben.

Nieuwe leden zijn altijd van harte welkom. Als lezer van de Kroniek kunt u daar ook aan meewerken door mensen in uw omgeving te stimuleren lid te worden. Laat uw burens ook eens de Kroniek lezen!

Technische tekening van de Sanabros van Hendrik Beekman, de zwager van Dieks Borgonje.

Op het hoofdstuk 'De benendokter van Terwolde' in het boek 'Gemeente Voorst 1818 – 2018' van de OKV Henk Borgonje, zoon van Theodorus Hendrikus (Dieks) Borgonje (1913 – 1996) die vroeger aan de Duistervoordseweg in Twello woonde en daar een horlogewinkel had, meldde dat hij in relatie met dokter Van der Molen, zoals de 'benendokter' heette, informatie had over de SANABROS. In de jaren '30 kwam er een bijzondere tandenborstel op de markt: de Sanabros. Dit was een tandenborstel die zichzelf na elk gebruik desinfecteerde. In de steel en in het borsteldeel van de tandenborstel zat desinfectiestof die na iedere poetsbeurt de haren van de borstel desinfecteerde. In 1935 stond dokter Van der Molen met een stand van de Sanabros op de tentoonstelling 'De Mensch' die werd gehouden in de Apollohal te Amsterdam van 4 oktober tot 3 november. De stand van

Sanabros werd zelfs bezocht door minister dr. Hendrikus Colijn. Er werd landelijk reclame gemaakt voor deze tandenborstel die ook nog eens prettig geprijsd was (f 1,60) en alom verkrijgbaar was. Er wordt niet verteld hoe lang men deze tandenborstel kon gebruiken; de desinfectiestof zou toch een keer opraken. Wat is nu het verband tussen de heer Dieks Borgonje en de Sanabros van dokter Van der Molen? Dieks Borgonje heeft tussen 1945 en 1953, toen dokter Van der Molen nog steeds met nieuwe types tandenborstels bezig was, prototypes gemaakt naar een tekening gemaakt door zijn zwager Herman Beekman, die voor dokter Van der Molen de technische tekeningen van de Sanabros maakte. Nu denkt u natuurlijk wat deed de 'benendokter' met een tandenborstel? Het gaat hierbij om de vader van de 'benendokter' die tandarts was in Terwolde.

VAN ONZE ZUSTERVERENIGINGEN

Door Gerard Vrieling

ONS MARKENBOEK

Jaargang 7 nummer 2

Een uitvoering verslag door de heer Piet van Manen over de anti-joodse maatregelen gedurende de Tweede Wereldoorlog in de gemeente Gorssel.

Dit artikel lezende komt men tot de slotsom, dat moeilijk is na te gaan of in veel Nederlandse gemeenten de door de Duitsers opgelegde maatregelen door de ambtenaren en burgemeesters, met tegenzin of uit onverschilligheid zijn uitgevoerd. Zo ook in de gemeente Gorssel.

UUT 'T OLDEBROEK

Jaargang 39 nummer 2

Deze editie is geheel gewijd aan oorlogsherinneringen van geboren en getogen Oldebroeekers. De Duitse bezetting heeft hun jeugd gekleurd. De verhalen zijn tot stand gekomen doordat de heer Gerard van Pijkeren op zoek was naar de levensloop van zijn oom Frederik van Pijkeren, die in de oorlog een belangrijke rol speelde in het verzet en na de oorlog commandant vervoer was van de B.S. en door een noodlotig ongeval om het leven kwam.

VELUWSE GESLACHTEN

Jaargang 44 nummer 3

In deze aflevering een 'fragmentgenealogie van de familie Romeijn' in het kerspel en ambt Voorst.

HEERDE HISTORISCH

Jaargang 2019 nummer 171 en -172

Velen zullen de naam van zeepfabrikant 'De Klok' nog wel kennen. Deze editie is geheel gewijd aan de Heerder zeepfabriek 'De Klok' van 1902 tot heden. Ene Johannes Lodewijk van Apeldoorn vestigde zich als 28-jarige in 1898 in Hattem als koopman en (export)slager. In 1902 veranderde hij zijn bedrijf in een zeepfabriek met een zeepmolen. Als alleenstaande overleed hij ten huize van zijn ouders in Heerde aan tyfus. Het bedrijf werd nu voortgezet door zijn broer Gerrit Jan. Op 30 april 1904 verscheen een krantenbericht, dat de zeepoederfabriek 'De Klok' van Hattem naar Heerde was verplaatst. Veel wettenswaardigheden over de familie en de zeepfabriek passeren de revue. Dit artikel kwam tot stand met goedvinden van de familie en mocht in een in eigen beheer uitgegeven oplage gepubliceerd worden.

Hallo JUMBO
Twello, Duistervoordseweg 101 **Binnendijk**

BRASSERIE - RESTAURANT
SINDS 1916
KORDERIJNK

Altijd de juiste sfeer

Stationsstraat 31

7391 EH Twello

0571 271851

info@korderijnk.nl

www.korderijnk.nl

DE TUINEN VAN
BOSCH
Natuurlijk!

Hoveniersbedrijf
Koppelstraat 42
7391 AK Twello
T 0571 27 04 73
info@detuinenvanbosch.nl
volg ons:

detuinenvanbosch.nl

BOERDERIJ DE DERNHORST

Door Jan Groenenberg

INLEIDING

Op de plek waar tot voor kort de kwekerij van Schoneveld Breeding stond, heeft vroeger boerderij de Dernhorst gestaan. Er is nog een foto bewaard gebleven uit 1887 waarop de boerderij fraai is afgebeeld. Aan de rechterkant van de foto is de aangebouwde landheers- of lanterkamer zichtbaar. De eigenaar van de boerderij verbleef hier regelmatig in de zomerperiode. In de winter verbleef men liever in de stad Deventer.

De meest eenvoudige lanterkamer was in feite niet meer dan een bijkamer in de boerderij waar de Deventer eigenaar (de landheer) kon verblijven. In het geval van de Dernhorst is sprake van een aanbouw aan de boerderij. Aangenomen wordt dat

eigenaar Pieter van Delden de lanterkamer naast de boerderij heeft laten bouwen.

VROEGSTE VERMELDINGEN

Reeds in 1348 komt de naam "de dornhorst" voor in een legger op de tijnsen. In 1357 wordt in een tijnsboek een Gerardus de Dernhorst genoemd. De Cameraarsrekeningen van Deventer vermelden een Willem ter Deernhorst in 1367. Ook in de vijftiende eeuw komen er verschillende personen voor met de toevoeging 'ter De-renhorst'.

De paardentelling op de Veluwe in 1534 vermeldt: "Joh. then Dernhorst, nu die Begynen to Deventer, Brantshuys, een wagenpeert".

Boerderij de Dernhorst met lanterkamer (foto 1887).

AMBACHTELIJKE
BAKKERIJ
BRIL

De lekkerste
Gevulde koeken,
Krentenbrood en Speculaas

Het ruim twee eeuwen oude pand van bakker Bril is nog steeds (na enkele verbouwingen) in gebruik.

Het pand staat op de monumentenlijst. De bakkerij bestaat meer dan 150 jaar en zoon Paul is de 5e generatie Bril.

Het bedrijf is tegenwoordig uitgebreid met een koffie/theeschenkerij waar fietsers en wandelaars een welkome pauze kunnen houden.

De bakkerij is geregeld doel van excursies. Er gaan dan steevast eigengemaakte produkten mee naar huis.

Foto uit 1960, bakker Bril met de bestelauto op weg om brood te bezorgen

Bakker Bril Voorst

Rijksstraatweg 24, 7383 AR Voorst, 0575-501271
www.bakkerijbril.nl info@bakkerijbril.nl

Ruim honderd jaar later is de Dernhorst nog steeds in handen van het 'Brants Clooster' te Deventer. Het Brantshuis ook Brandes- of Kerstekenshuis genoemd, lag aan de Bagijnenstraat en het Broederenplein te Deventer en was toegewijd aan Sint Ursula. Het Brandeshuis werd in 1400 gesticht en vernoemd naar Gerard Brandt. Rond 1470 werden het Kerstekenshuis en het Brandeshuis samengevoegd.

In het Verpondingskohier van Twello uit 1648 staat geschreven: "Het erve de Deernhorst, Brants Clooster toebehorende, pachter Henrick Bernts. Huijs, hof omtrint 23 off 24 mergen halff bouw- halff weijlant, daeronder een stuck lants bij Duijstervoorde genaamt 't erff Bagijnen goor. Verpacht voor 150 goudgulden. Schattonge nae meijers recht. Wat jonck gepoots".

SCHULDEN

Op 8 februari 1698 behoorde de Dernhorst aan het Capittel van Deventer. De rentmeesters van het Capittel verkochten de Dernhorst voor 4000 gulden aan Cornelis Ankersmit en zijn vrouw Willemina Henrix van Wechel. Dit echtpaar woonde ook op de Dernhorst, want in 1698 werd een dochter Megtelt geboren op de "De-renhorst".

In de jaren daarna werden door Ankersmit en zijn vrouw een aantal leningen afgesloten met de Dernhorst als onderpand. Zo waren er schulden van 800 gulden aan Geertruyt Leunincks, weduwe Vos, 400 gulden aan de diaconie van Twello en 100 gulden aan Ernst van Reede tot de Parc-kelaar.

In 1706 werd de ligging van de Dernhorst beschreven als "tussen de Vlierte en de erven de Gate en Zijl int' carspel Twello".

De Dernhorst werd in 1707 verkocht aan Frerik Aarssen of Arentz en Anneken Ankersmit voor 1400 gulden waarbij de schulden van in totaal 1300 gulden werden overgenomen door de kopers.

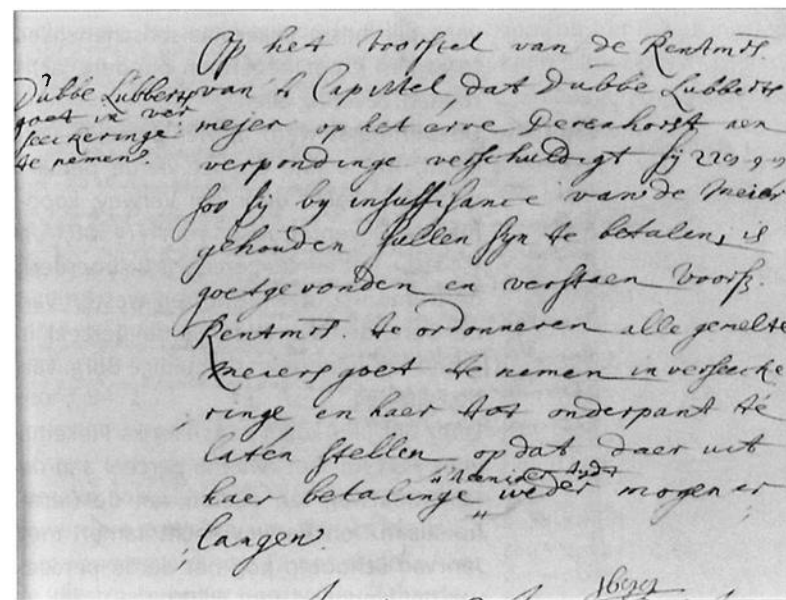
PACHTERS 17E EN 18E EEUW

Van een aantal pachters van de Dernhorst zijn de namen bekend. In 1648 was dat Henrick Bernts.

In de "Rekening van Ontfanck en Uytgave van Brandts Clooster" in Deventer vinden we in 1686 en 1687 de naam van Dobbe Lubberts als pachter. Ook in 1688 wordt hij vermeld in het resolutieboek van de Schepenen en Raad van Deventer: "Op het voorstel van de Rentmeesters van 't Capittel, dat Dubbe Lubberts mejer op het erve Derenhorst aen verpondinge verschuldigt sij 228-0-8 soo sij bij insufficance van de meier gehouden sullen zijn te betalen, is goetgevonden en verstaen voorschreven Rentmeesters te ordonneren alle gemelte meiersgoet te nemen in verseeckeringe en haar tot onderpant te laten stellen op dat daer uit haer betalingeteeniger tijdt weder mogen erlangen". Blijkbaar had Dobbe Lubberts een achterstand met het betalen van de verponding aan het Capittel en legden zij beslag op zijn goederen.

Dobbe Lubberts moest het 'Somer Coorn' naar Deventer brengen. Hij kreeg 'brug-gelt', een vergoeding van 6 stuivers voor het passeren van de schipbrug in Deventer.

In januari 1699 komen we Dobbe Lubberts tegen op de Basselt. Hij moest de

Resolutieboek van de Schepenen en Raad van Deventer, stadsarchief Deventer (ID 0691-4-19).

Dernhorst waarschijnlijk verlaten omdat Cornelis Ankersmit, die de Dernhorst in 1698 had gekocht, de boerderij zelf ging bewonen.

In 1716 wordt Peter Hummen als pachter vermeld. Op 31 oktober 1756 overleed een kind van Gerrit Jan Henrix op de Dernhorst.

FAMILIE VAN DELDEN

De erfgenamen van Frerik Arentz en Anneken Ankersmit verkochten de Dernhorst in 1733 voor 3500 gulden aan het echtpaar Steven van Delden en Oedeken Peters. Steven van Delden overleed 86 jaar oud op 19 september 1758. Zijn vrouw was in 1743 overleden.

Al in 1749 is er een "camer" in de Dernhorst voor "mons. Van Delden". Als de

landheer op de boerderij aanwezig was moesten de pachter en zijn vrouw vaak hand- en spandiensten verlenen. In dit geval waren dat Hendrik Teunis en zijn vrouw.

Na het overlijden van Steven van Delden vererfde de Dernhorst op Pieter van Delden die gehuwd was met Hilligje van Calcar. Later vererfde de Dernhorst op hun zoon Jan van Delden. Jan van Delden huwde met Grietje van Calcar.

Jan van Delden overleed in 1791. Zijn vrouw overleed op 12 januari 1829. De Dernhorst was voor notaris Kronenberg te Deventer op 9 april 1827 bij testament al op hun zoon Pieter van Delden overgegaan. Hij was gehuwd met Margrieta Mackay.

De ingekleurde percelen behoorden tot landgoed de Dernhorst. In het midden de Dernhorstlaan. Kadastrale kaart 1832.

VERKOOP IN VIER PERCELEN

Pieter van Delden liet de Dernhorst openbaar inzetten op 20 februari 1839. De Dernhorst wordt dan omschreven als landgoed, "bestaande in bouwmanhuis, waaraan een landheerswoning, voorts schuur, groote tuinen en boomgaard en vijvers, weiders bouw en weilanden, uitgestrekte lanen en wandelingen, bene-

vens allerbeste akkermaalsboschen alles te zamen groot negentien bunders, acht roeden, zeventig ellen".

De Dernhorst werd in vier percelen verkocht. Het eerste en het vierde perceel werden gekocht door Jan Verwey, koopman te Deventer, resp. voor f 4500,- en f 4410,-. Het eerste perceel is de boerderij de Dernhorst met grond ten westen van de Dernhorstlaan. Het vierde perceel is grond ten zuiden van de huidige Burg. van de Feltzweg.

Later dat jaar kocht Laas Freriks Piekema voor f 5130,- het tweede perceel aan de Rijkstraatweg ten oosten van de Dernhorstlaan. Jan Verwey kocht samen met Jan van Schooten nog het derde perceel van het landgoed voor f 800,-.

PAVILJOEN

Het deel oostelijk van de Dernhorstlaan was dus gekocht door Laas Freriks Piekema. Na zijn overlijden op 14 oktober 1867 werd de Dernhorst met herenhuis en stalling op 6 juni 1868 verkocht aan Petrus Adrianus Wernink te Deventer. Na het overlijden van Petrus Adrianus Wernink kocht Herman Hendrik Timotheus van Lennep te Deventer het herenhuis op een veiling op 6 april 1892. Zeven jaar later in 1899 werd Hendrikus Franciscus Martinus Nijpels, koffiehuisheer te Twello de nieuwe eigenaar. Hij startte een hotel, café en restaurant in het pand. Hendrikus Franciscus Martinus Nijpels overleed al op 43-jarige leeftijd. In 1911 liet zijn weduwe Anthonia Adriana Verweerd het hotel slopen. Aan de Rijkstraatweg was al in 1899 een houten gebouw gebouwd waar na de sloop de horeca-activiteiten werden

voortgezet. Na een verkoop in 1949 aan de heren Brons en Schaker werd de naam veranderd in 'De Gelderse boer'. Thans zit hier Chinees-Indisch restaurant 'Nieuw Peking'.

FAMILIE ALBERTS

Op 19 oktober 1867 verkochten de erfgenamen van Jan Verwey 6/7 gedeelte van het "buitengoed den Dernhorst" aan Bernardus Gerhardus Alberts uit Deventer voor f 9471,43.

Verkocht werden o.a. de percelen ten westen van de Dernhorstlaan met het "bouwmanhuis met landheerswoning en verdere getimmerten, tuin en vischvijvers, boomgaard, de kamerweide". Aan de Rijkstraatweg liet Bernardus Gerhardus Alberts in 1868/69 de villa 'Nieuw Dernhorst' bouwen. Deze villa is in 1971 afgebroken. In de jaren 60 van de vorige eeuw is ten oosten van de villa een laboratorium voor de wegenbouw gebouwd. Thans zit hier Cateringbedrijf 'Linthorst Culinair'.

HET EINDE VAN DE BOERDERIJ

In de loop van de 19e eeuw zaten er verschillende pachters op de boerderij. Achtereenvolgens waren dat Hendrik Rutgers, Teunis Vinke, Jacob Kluin, Frederik Tuitert en Teunis Jansen met hun gezinnen. Aangenomen wordt dat op de foto uit 1887 de familie Tuitert staat (elders wordt ook 1883 genoemd). Dat klopt niet met ge-

vens uit het Bevolkingsregister. De familie Kluin verliet pas in 1888 de boerderij. Dus het zou de familie Kluin kunnen zijn die op de foto staat of de foto is van iets latere datum.

De boerderij werd in 1907 gesloopt en vervangen door een nieuwe woning, aanvankelijk bewoond door de familie Jansen. In 1934 werden Patericus Schoneveld en Alberta van Beek, de nieuwe pachters. Zij begonnen er een groente- en bloemenkwekerij en werden in 1947 eigenaar. Het bedrijf bestaat nog steeds onder de naam Schoneveld Breeding

BRONNEN

Bosch, B. ten – Het gouden Ei, Kroniek OKV, 2002, nr. 2
Gelders Archief: diverse archieven
OKV – Old Twello en Old Twello oavernieuw
Otten, Dirk – Boerderijnamen in Voorst
Resius, mr. A.M.W. – De Dernhorst en de familie Alberts
Stadsarchief Deventer: diverse archieven

expert **Twello**

FAMILIE HARMSSEN OP DE STAKENBERG

Door Elsbeth Volker

Een interview met Henk Harmsen en Mini Harmsen-Plante, voorheen landbouwers op de Stakenberg in Gietelo.

DE EERSTE HARMSSEN OP DE STAKENBERG

Opa Hendrik Harmsen was de eerste boer uit onze familie op de Stakenberg. Mijn vader Gerrit Jan was een jaar of 10 oud toen mijn opa in 1917 vanuit een kleine boerderij in Vorden met zijn gezin richting de Poll is getrokken. Een broer van mijn opa woonde al op landgoed de Poll. Toen boerderij de Bremte vrijkwam wilde mijn opa graag verhuizen naar de Bremte. Daar was de grond namelijk iets beter dan bij de Stakenberg. De Bremte was ook iets groter, 30 hectare, de Stakenberg ruim 26 hectare. Maar de familie Van Weede (eigenaren van de Poll tussen 1933 en 1940), die zei: "Nee meneer Harmsen, u zit nu op de Sta-

kenberg, dat gaan we niet doen. Daar blijft u maar mooi zitten".

Ons bouwland lag op 'de grote kamp' tegenover de kerk van Bussloo. We hadden een kleine tien hectare in gebruik voor graan, dat was in die tijd behoorlijk wat. Daar werd soms een stukje afgehaald voor weiland, en ongeveer één hectare werd gebruikt voor voederbieten voor de koeien. Stuk voor stuk moesten die plantjes met de hand worden afgedund. Dat was een werk!

Rechts van het pad naar de boerderij stonden drie bergen. Vooraan stond een grote zesroedige berg voor de rogge. Het was een heidens werk om die op te krikken. De twee kleinere bergen erachter met één roe en paraplu kap waren voor de haver en gerst. De mestvaalt lag links van de oprit naar de schuur, iets naar achteren, dus niet direct naast de schuur. Op de Staken-

HET ERF VAN DE STAKENBERG IN 1832

De Stakenberg wordt het eerst genoemd in 1403. Het werd toen ook wel Eynoldinc of Eynendinc genoemd. De Stakenberg was ooit een wildforstersgoed en stond in dienst van de landheer. De wildforster hield toezicht op de bossen en de wildstand en hij volgde het jachtgezelschap met kar en paard en transporteerde het geschoten wild. Een wildforster was daarnaast ook vaak landbouwer.

De boerderij is in 1832 in eigendom van Baron Willem Anne Schimmelpenninck van der Oye, heer van de Poll.

Grootvader Hendrik Harmsen aan de ploeg in september 1925 op de Grote Kamp tegenover de kerk in Bussloo.

berg moesten we altijd mest kruien van de gruppe (is dialect) naar de vaalt. Bij de schuur stonden ook nog wat kippenhokken. Ongeveer tien hectare weiland lag rond de boerderij en dan hadden we nog zes hectare op de Klei, richting de Nijenbeek.

EEN VRIJ LEVEN

Ik ben geboren in 1942. Het enige wat ik me nog herinner van de bevrijding, ik was nog maar drie, was dat de ramen van de boerderij waren stukgeschoten. En natuurlijk de chocolade, dat vergeet je nooit! Het leven op de Stakenberg was vrij. Dat is alles waard. Dat ervaar ik nu nog elke dag: vrijheid. Vissen in de kolken, kattenkwaad uithalen achter in de bosjes, duiveneieren stelen. Dan klom je in die grote coniferen. Daar mocht je juist niet komen van de veldwachter. Dus dat was natuurlijk spannend. En dan scheurde je de broek, en dan kreeg je een portie klappen thuis,

want dat mocht niet he? Maar alles wat niet mocht was zo mooi!

Ik had twee oudere zussen, Mientje en Alie, die gingen al vrij snel na de huishoudschool aan het werk op de boerderij. Mijn jongere zus Greet werd later onderwijzeres. Mijn vader had vroeger een knecht die inwoonde. Eens in de 14 dagen had hij zondagsmiddags vrij. Toen ik 14 was en kon meewerken, is hij weggegaan. Zo ging dat toen. En we hadden altijd hulp van Henne Bosman, die werkte overdag mee. Die is tot zijn pensioen bij Mini en mij gebleven.

Mijn vader had zware astma, dus was veel ziek. Hij had regelmatig aanvallen en was soms zo benauwd, dat de oude dokter De Jong hem gelijk een spuit in de bil gaf, want dan dacht hij dat hij ging stikken. Eigenlijk had mijn vader nooit boer moeten worden, maar het was traditie. Hij had eigenlijk architect willen worden, maar een boerenzoon werd geen architect. Ik heb

EERSTE GENERATIE HARMSSEN

Hendrik Harmsen (1870-1963) en zijn vrouw Janna Willemina Eijerkamp (1878-1957) in de jaren 50. Zij hadden vier kinderen: zonen Hendrik Jan, Gerrit Jan (de vader van Henk) en Harmen Harmsen en dochter Harmina Jenneken. Hun oudste zoon Hendrik Jan is al jong overleden, hij werd slechts elf jaar oud.

TWEDE EN DERDE GENERATIE HARMSSEN

Op de kar van links naar rechts Henk Harmsen, Greet Harmsen en Annie Hilberdink. Staand vader Gerrit Jan Harmsen (1907-1990). Hij was getrouwd met Gerritdina Wilhelmina Oldenampsen (1914-2005).

PACHTCONTRACT STAKENBERG 1950

Jonkheer J.M. van Haersma de With is in 1950 verpachter van de Stakenberg. Er staat onder andere vermeld dat "het de pachter verboden is mollenvangsters toe te laten op het gepachte zonder toestemming van de verpachter. De verpachter kan aan bepaalde personen, niet tot het gezin van de pachter behorende, het verblijf op het gepachte ontfeggen. De pachter verklaart zich tevens te verbinden om aan de verpachter twee jonge hanen te leveren, ten tijde en ter plaatse als dit wordt gevraagd".

van jongs af aan vooral met Bosman opgewerkt, samen de bieten dunnen en andere voorkomende werkzaamheden.

In het begin hadden we zelf nog geen tractor of machines. Ik heb nog wel met drie paarden geploegd als jongen, met een Belg en twee Gelders types, zo noemden ze dat. Voor de oogst kwam een loonwerker met tractor en een maaier. Hier op Bussloo naast kruidenier Peterman zat Lokin, die had toen voor die tijd al een groot loonbedrijf, ik denk wel vijf of zes tractoren. Toen hij met de eerste tractor aankwam vond ik dat als jong knulletje natuurlijk geweldig! Dat was voor toen die tijd een zware tractor. Fordson, zo heette die. Fordson Major. Lokin had al vrij snel personeel, het was een goede zakenman. Daar werkten Frans van der Linden, Frans de Valk, een Huisman uit Klarenbeek, en een Kolkman uit Klarenbeek, ook een Berendsen die hierachter woont, ik zie ze nog zo voor me, die kerels, de eerste pioniers op de tractor hier.

Het werken met de zicht (middelgrote zeis om graan te snijden) heb ik niet meer meegemaakt, daar waren die stukken grond veel te groot voor. De loonwerker maaide het graan en wij moesten de bossen tegen elkaar aan zetten. Dat ging niet met blote armen, want dan werden je de armen helemaal rauw. Na het drogen werd de oogst met paard en bandenwagen heen en weer naar de berg gebracht en met zorg in de berg gelegd. Mijn vader was daar heel precies mee, de buitenste rand graan moest goed aansluiten, zodat het een mooi strak geheel was.

Mijn opa kwam ook altijd even kijken en hielp als hij kon. Mijn zussen hielpen ook

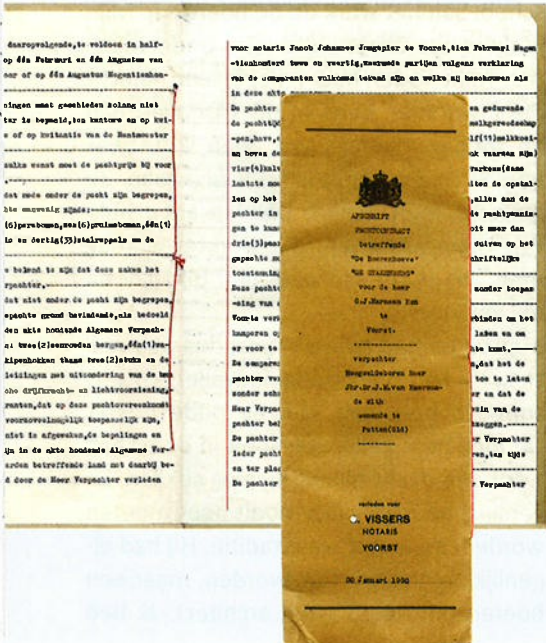
mee, gezellig. Soms was je met zeven of acht man. Niet alleen familie, maar ook mensen die een paar cent extra wilden verdienen. Bij ons kwam regelmatig een man uit Zutphen, die werkte daar in de bakkerij, dus 's nachts. Hij ging twee uur de bakkerij in en dan kwam hij op de motor 's ochtends elf uur bij ons. Dat was hard werken, echt hard werken.

Met de roggeoogst waren we wel een dag of drie, vier zoet. Daarna volgden de haver en de gerst. Na oogst van de rogge werd het land geploegd en bemest - toen nog heel beperkt hoor - en werden er knollen gezaaid voor het vee. Dan moest ik op mijn fietsje naar Groenewold op de Polveensweg en zei: "Het land is weer geploegd!" Hij was een specialist in het inzaaien, die kon met drie vingers exact de juiste hoeveelheid zaad zaaien.

Op een gegeven moment zijn we zelf met een oude tractor begonnen. Na drie jaar konden we een nieuwe Deutz van 40 pk kopen, dat was geweldig! Het is nu niks meer. De volgende tractor had vierwiel-aandrijving, van 80 of 90 pk een hele lummel al. Tegenwoordig is 150 pk al heel gewoon.

DE ENIGE HERVORMDEN

Wij waren op boerderij de Stakenberg de enige hervormden in de buurt. De Oosterweghels aan de Bonenkampsweg waren natuurlijk katholiek en De Haan aan de overkant van de Deventerweg ook. Mijn zussen kwamen wel thuis bij Oosterweghel en ik kwam regelmatig op Hof te Gietel met het afkalveren of een andere klus. Daar zaten vier vrijgezellen De Haan: Gradus, Bernard, Marietje en Grade. Mijn

De boerderij met de drie hooibergen op de achtergrond in 1966. Op de voorgrond de trouwauto met het kersverse echtpaar Henk Harmsen en Mini Plante. Mini is een dochter van veehandelaar-landbouwer Plante uit Klarenbeek.

ouders waren goed bevriend met Tinus de Haan, die had een boerderij aan de Busslosselaan tegenover kleermaker Pelgrim. Als de veearts moest komen, gingen we naar kruidenier Peterman, hij was in het begin de enige in de buurt met een telefoon.

Ik moest natuurlijk naar de christelijke school van mijn ouders, dus moest steeds op de fiets naar Voorst. Dat was altijd een belevenis, want je kreeg geregeld een portie klappen: dan van de jongens van de katholieke school, en dan van de openbare school. Ja echt, er werd vroeger veel gevochten, meer dan nu, gewoon met de vuist of met de klomp.

Op de lagere school ging het met mij en de juffrouw nog wel, maar de meester, die heeft me alle hoeken van de klas laten zien en het kolenhok, ik heb alles gezien daar. Maar ik was ook niet de braafste, dat geef

ik heel eerlijk toe. Na de lagere school ging ik naar de landbouwschool in Twello, daar zat P.A. van Zorge, en dat was zo'n fijne kerel. Die man mopperde ook wel eens een keer op me, maar hij werd even heel kwaad en dan was het over. 's Middags merkte je niks meer aan hem.

We kregen natuurkunde en scheikunde en dat was natuurlijk heel belangrijk en ook biologie en bodemkunde - met name het hele kunstmestgebeuren was toen in opkomst - en plantenteelt, dan ging je het weiland in. Dat was een hele fijne tijd. Wat ik wat minder vond was het hele machinegebeuren, dan moest je sleutelen, bij meneer Koerselman uit Brummen, een grote zware kerel. Ik was ook niet handig. We hebben het verdiend met de koeien, niet als handige boer. Koeien vind ik mooi.

Aankondiging in de Apeldoornse Courant uit 1924 van een verkoop bij toeslag in café Kolkman.

Rechts het oude café Kolkman aan de Rijksstraatweg in Wilp in de jaren 50. In 1955 werd zaak verbouwd en heette het de Smidse.

WIE DURFT HIER 'MIJN' TE ROEPEN?

Mijn vader vond bieten verbouwen voor de suikerfabriek helemaal niks. Dat was slecht voor de grond, dat deed je niet. Maar ik had al snel een hectare of vier of vijf vol want dat leverde goed geld op. Het graan ging steeds meer aan de kant. Dat werden aardappelen voor de chips, want graan leverde niks op. Dan ving je f 1000 en dan moest je al een goede oogst hebben. Een koe die 5000 liter melk gaf die bracht f 500 op, dus meer opbrengst tegen minder kosten.

Wij hebben steeds uitgebreid, met zowel land als koeien. We hadden ook grond die wat verder weg lag. Dat is een verhaal apart, dat was grond, daar waren we 'aan blijven hangen', zo noemden we dat. Die werd ingezet. Dus een stuk grond met melkquotum. Dat soort verkopen bestaan niet meer. Dan ging het van: wie wil er bieden? Men stelde dan bijvoorbeeld een richtprijs van f 250.000 en dan ging het

per f 1000 omlaag. Kwam je in de buurt van de richtprijs, ging het met f 500 omlaag. Zo'n afslager kon dat geweldig goed. Een zekere Aalpoel. In een volle zaal. Ik weet nog dat een boerderij verkocht is van Van Ginkel daar op de Wilpse Klei, een grote boerderij net over de dijk. Bij Kolkman zat de hele zaal bommetje vol. Er hing gewoon spanning: wie durft hier MIJN! te roepen? Want daar ging het om. Je had het ingezet en dan was het pats boem van jou. Daarna moest je meteen naar de bank toe, maar je wist al wel van te voren dat je het geld kon lenen natuurlijk.

Het is nu ondenkbaar, de boeren kunnen nu net zoveel grond krijgen als ze willen op het landgoed, er liggen nu lappen grond waar boeren van buiten de Poll op boeren. Vanuit Empe en Voorst komen ze hierheen.

GESCHIEDENIS VAN HET MELKEN

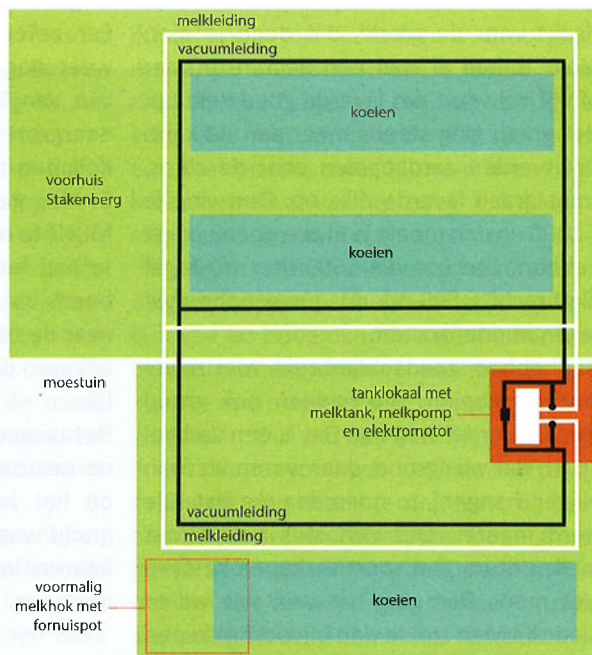
In begin moesten we met vier of vijf man de koeien melken, met de hand. De volgende stap was een vacuümleiding, de melk ging eerst in speciale emmers en van daaruit in de melkbussen. Niet veel later kwam de melkleiding, toen zijn wij ingestapt. Dus boven de koeien had je zowel de vacuümleiding als de melkleiding, daar ging de melk doorheen en dan ging het in de bus. En een jaar of wat later kregen we een melktank. Dat was natuurlijk een geweldige ontwikkeling. Want je had nooit meer zure melk, je hoefde nooit meer met de bussen te sjouwen, want met warm weer moesten die bussen de kelder in, om gekoeld te worden en dan had je NOG zure melk op maandagmorgen! Dat was

toch zoveel werk. En het leverde ook nog weinig op. Maar dat was zo toen en je wist niet beter!

En omdat het melken makkelijker ging, kon je weer investeren in nieuwe koeien. Mijn opa had 12 koeien, mijn vader had eerst nog de paarden op stal op de deel, die gingen dus naar de schuur, en de deel werd volgezet met koeien. Toen Mini en ik trouwden stonden er 25 koeien op de deel. Of eigenlijk: 24 koeien plus een stier, die stond aan het eind van de rij.

Mini hielp mee in de melkstal en zorgde voor het jongvee en alles in en rond huis. We waren echt een team. Als ik op het land was kwam Mini met koffie, of als ik op de Klei aan het maaien of hooien was, kwam ze kijken of er iets nodig was of iets

Schematische weergave van het melken op de Stakenberg tot de komst van de ligboxenstal in 1979. Links voor in de schuur was het melkhok. Hier werden vroeger de melkbussen schoongemaakt en hier deed mijn moeder de was in de fornuispot. Hier werd ook het vlees aangebraden voordat het in de weckflessen ging, of in het zout in de pot. Dat ging dan weer in de kelder onder de opkamer. Het tanklokaal met melktank achter in de schuur is gezet omstreeks 1970.

Boven de Stakenberg omstreeks 1980.

De ligboxenstal, gebouwd in 1979 met Henk Harmsen en collie Whiskey.

geregeld moest worden. De moestuin was voor het huis. In onze tijd wekten we geen groente of vlees meer. Het geslachte vlees ging in een stukje gehuurde koelcel van slagerij Van Til in Appen. Ook de groente brachten we daar naartoe, tot we zelf een vriezer kregen.

We hebben op de oude boerderij nog uitgebreid tot 40 koeien, toen hebben we de stap gezet naar de ligboxenstal, eind zeventiger jaren. Tot aan de quotering zijn we doorgegroeid naar 90 koeien.

In de ligboxenstal ging het nog een stapje verder naar automatische afname. Je hoefde dan bij de koeien alleen nog maar de spenen schoon te maken, het apparaat eronder, dan vervolgens was er een elektrische technische toestand en kwam er te weinig melk langs, dan kreeg het apparaat een seintje en trok dat het apparaat weg.

En nu is er dan de melkrobot, die heb ik niet meer meegemaakt, als je dat ziet, dat is schitterend! Per robot kunnen er zo 60 tot 70 gemolken worden, ik heb het bij verschillende bedrijven gezien. Echt zo mooi: hoe die machine eronder gaat, hoe het schoongemaakt wordt, je moet echt een keer naar gaan kijken.

Ik heb ooit wel even geprobeerd een bedrijf in de polder te krijgen, een akkerbouwbedrijf. We hadden 11 hectare akkerbouw en 15 hectare weiland dus akkerbouw was bij ons belangrijk. Wat ik zelf wel makkelijk vond: weleens een keer een weekend vrij. Want met koeien, het is heel mooi, maar je bent nooit, nooit vrij. Er is altijd wel wat. Zeker toen we er zo'n 90 hadden, eind jaren 70. Dan was er een keizersnee en dan lag er weer een koe met melkziekte. Uiteindelijk ben ik niet naar de polder gegaan: ik had geen geld genoeg - het was een enorme investering - en je moest ook in de ruilverkaveling zitten.

EEN LEUK STELLETJE

Ik heb ook nog een tijdje stieren gemest, dus kleine kalfjes tot ongeveer anderhalf jaar, dan heb je echt van die mooie dikke stieren. Dat vlees ging toen naar Griekenland. Maar die vleesmarkt is in elkaar gestort, dat ging van f 5 naar f 3 per kilo, dus daar ben ik ook weer mee gestopt. Op een gegeven moment denk je, ik loop die beesten toch niet anderhalf jaar achterna voor die paar centen! Dan maar weer meer koeien. Zo heeft het zich eigenlijk ontwikkeld. Steeds een beetje mee met de markt.

De markt was voor de melkveehouders toen toch erg gunstig, want de melkprijs

liep steeds iets op. Het ging niet hard maar de productie per koe, door goede voeding en voorlichting, alles bij elkaar, ging steeds naar boven. Dus eerst 50 cent maal 7000 liter, dan verdiende je wel f 3500 bruto per koe. En als je dan een leuk stelletje had.....

De kosten waren relatief laag, beter dan nu denk ik, gezien bij ons ook de lage pacht.

Dat die pacht zo laag was kwam nog door de oude jonker (jonkheer mr. Frederik Johan Constantijn Schimmelpenninck ofwel 'Jonker Frits'). Dat was uniek. Dat was echt alleen op dit landgoed. Maar de jonker wilde dan ook zelf nergens voor tekenen. Toen het melkquotum kwam, en bij andere problemen, moest je alles zelf regelen. Bij het mestquotum hadden we gelukkig de landbouworganisatie. Als er echt een belangrijke kwestie was, kwam die organisatie voor je op en maakte het aanhangig bij minister Braks. Dat was natuurlijk een belangrijke kerel voor de landbouw: eerst werd hij verguisd, we stonden met gebalde vuisten voor hem! Maar het is een goede regeling geweest want destijds ging de melkprijs nog veel harder naar boven. We hadden toen een melkprijs van bijna een gulden, 90 cent, 95 cent!

We hebben nu eigenlijk nog vijf grote boeren op het landgoed. Vroeger waren er wel 20 grote en kleine boeren op de Poll. Je had ook kleintjes van vier tot vijf hectare. Dat waren de eersten die op een gegeven moment niet meer konden overleven. De meesten hielden nog wel hun grond en koeien en daarnaast gingen ze in de fabriek werken of elders. De volgende stap was de koeien weg en de grond weg. Een enorme ontwikkeling is dat geweest.

LANDGOED DE POLL

Verder is hier eigenlijk weinig veranderd, dit is zo'n stukje prachtige natuur! Ik loop nog heel graag even door de bossen heen, ik ken ze op mijn duimpje. En ja de kozakkenhut! Ik denk dat ik er nog zo naar toe kan lopen. Ik wil hem eigenlijk ook nog een keer aan mijn kleinzoon laten zien. Daar gingen we vroeger geregeld naar toe. Ik ben er ook met Mini geweest en ook een keer met een mevrouw van de Nieuwenhof, die was ook zo nieuwsgierig, maar toen hadden ze daar al prikkeldraad omheen gezet. Eerder was het even om dat oude hek heen en ik wist precies het paadje. De laatste keer dat ik er was begon het dak slecht te worden, maar het stobbengebeuren, dat was nog wel intact. Voor onze tijd, heel vroeger was het daar ook al zo mooi! Het heette de Plattenberg, zo vertelde Henne Bosman dat ooit aan ons, want zijn vader werkte op landgoed de Poll. Er werkten in die tijd wel een man of vijf of zes op de Poll, en alle paden moesten elke zaterdag keurig worden aangeharkt want dan gingen de toenmalige meneer en mevrouw daar even wandelen. Ik heb er in mijn jeugd veel gezwoommen. Schaatsen was wat minder, want de wind blies over die vlakke kleiweides, dus kreeg je bobbelig ijs. Omdat ik toch op Voorst georiënteerd was ging ik eerder naar de mulderskolk, daar kwam iedereen samen. Daar was ook verlichting 's avonds, dus dat was gezellig.

Later zaten er in huis de Poll cliënten van het Hoge Land, oude mannen met een drankprobleem, dat was hun laatste plekje voor ze naar het kerkhof gingen. Mijn land lag direct links aan de oprijlaan van

De Kozakkenhut in de jaren 60.

Huis de Poll in verval staat eind jaren zestig.

de Poll, dus ik zag de bakker, die er naartoe ging, de kruidenier, de kapper, om de mannen te scheren maar ook de verpleegsters natuurlijk. Een cliënt speelde orgel in de gereformeerde kerk in Voorst. Hij werd ook wel de koning van Zweden genoemd, waarschijnlijk vanwege zijn statige houding.

Toen de mannen waren vertrokken, kwam de Poll leeg te staan en begon het te vervallen. De oude jonker deed er ook niet veel meer aan. De huidige eigenaresse heeft het weer opgeknapt en ziet het er weer keurig uit. Als ze gasten heeft, heeft ze het goed in orde. En dat mag. Dan is het ook weer bewaard voor de toekomst.

ZEVEN DAGEN IN DE WEEK

Ik heb veel bestuursfuncties gehad en ben al jong begonnen. Bij de CJV was ik secretaris, toen diaken in de Voorster kerk,

vervolgens regionaal bestuursvoorzitter bij zuivelbedrijf Coberco. Ik was ook voorzitter bij de ABC veevoercoöperatie, van de ring hier in deze omgeving en ik ben elf jaar penningmeester geweest van de VVD, en acht jaar bij de Zonnebloem. Al met al ben ik samen met Mini 30 jaar verbonden geweest met de restauratie van de kerk in Voorst, ofwel de Reskevo (Restauratie kerk Voorst). Daar was vooral Mini heel fanatiek bezig met spullen verzamelen voor de rommelmarkt. Ik geloof dat het een initiatief was van mevrouw Van Heuven, zo is het ontstaan. En onze kerk, al zeggen we het zelf, staat er picobello bij en er zit ook nog geld in de kas. Die kan voorlopig vooruit.

Nu is het wat rustiger. Ik ben nu mantelzorgster voor Mini, ze heeft ruim vijf jaar geleden een hartstilstand gehad en heeft een week in coma gelegen, dat was heel heftig.

Mini en Henk in het zonnetje achter de Stakenberg in de jaren 90. Op de voorgrond collie Whiskey. Mini heeft een tijdje collies en kooikers gefokt.

Maanden revalideren, van praten tot een beetje lopen, nu gaat het lopen redelijk, maar ik dacht eerst: ze komt nooit meer aan het lopen. Daarom is het achteraf ook heel goed dat we op tijd gestopt zijn met de boerderij. In het jaar 2000, ik was 58 en Mini 56. Nog wel heel jong. Maar ja, ook Mini was al met 12-13 jaar begonnen met werken, ze kwam van boerderij-veehandel Plante aan de Zutphenseweg.

Een andere belangrijke reden om vroeg te stoppen was: geen opvolging. We hadden samen inmiddels aardig wat grond bij elkaar gesprokkeld en onze kinderen zeiden: 'Zeg pa, waar ben je mee bezig? Er zijn nog meer leuke dingen in het leven als enkel koeien melken! Zeven dagen in de week.' Je kon toen wel de bedrijfsverzorging inschakelen, dus die molk af en toe een weekendje, als je eens weg wilde. Maar dan was er een kalfje aan de diarree, of een pink liep wat mank, of een koe moest kalven: je moest dag en nacht hulp hebben, als we op vakantie gingen – maar dat deden we gelukkig wel hoor. En het melkquotum was nog geld waard.

We hadden de mazzel dat we aan de Bussloselaan konden bouwen: ons huis hier is de laatste nieuwbouw in Bussloo. En nu is de kerk dicht en CUPA weg. Ik vind het jammer dat het gebeurd is, maar het kon niet anders meer. Ik was vrijwilliger bij CUPA op de woensdagmiddag: de velden moesten worden gemaaid, de heggen geknipt en lijnen getrokken. We hadden een gezellige groep, klein beetje werken, koffie drinken, weer een klein beetje werken, een biertje drinken, een beetje bijkletsen, roddelen en moppen vertellen.

De kantine van CUPA met het grote voetbalveld en parkeerterrein zijn nu van de gemeente. De gronden hier en rondom de kerk zijn opgekocht door Elizen Vastgoed en ik heb gehoord dat hij daar in de toekomst huizen wil bouwen. Ik zei tegen Mini: dat is toch ook eigenlijk ideaal, dan begint de boel weer wat te leven. Momenteel zijn er plannen in de maak - onder voorbehoud - om in de kantine van CUPA een nieuw bedrijf te starten: dat lijkt ons weer een positieve ontwikkeling.

De Stakenberg in 2016 vlak na de renovatie. De boerderij wordt nu verhuurd. De gebinten van de huidige Stakenberg zijn nog middeleeuws.

COLOFON

Het interview is afgenomen in het kader van het jubileumjaar Voorst 200 in het voorjaar van 2018 en is aangevuld met een kort interview in juli 2019. Henk en Mini: enorm bedankt voor jullie gastvrijheid en verhaal!

Het hoofdstuk 'Geschiedenis van het melken' is eerder getoond in het historische weekend eind mei 2018 in het kader van Voorst 200 in de film 'Verhalen uit het groene hart' bestaande uit interviews met diverse bewoners uit Bussloo, Posterak en Wilp Achterhoek in het CUPA-gebouw in Bussloo.

OMRINGD DOOR GROENE WEIDEN

Door Ron Kamperman

Het dorp en het buitengebied van Nijbroek zijn in de afgelopen jaren en de vorige eeuw onderwerp geweest van talrijke publicaties. Regionaal-historisch onderzoek naar de polder werd in de vroege 20e eeuw al uitgevoerd door A.W. Scholten, getiteld Geschiedenis van de boerderij en het boerenbedrijf in de IJsselstreken. In 1969 heeft J. Vredenburg een boek uitgebracht over de historie van de kerspelen Terwolde en Nijbroek. Dorpshistoricus J. Lubberts bracht in 2010 een boek uit waarin de geschiedenis van Nijbroek een belangrijk aandeel heeft. Het landschap zelf als bron van onderzoek is in Nijbroek nog veel minder aan bod gekomen. Boeren hebben veel sporen in het landschap achtergelaten terwijl ze weinig over hun werkzaamheden hebben opgeschreven.

De kerk en de school van Nijbroek gezien vanaf het noorden.

Veel van deze sporen zijn in het landschap nog wel herkenbaar. Ook zijn er historische kaarten beschikbaar die veel informatie verschaffen over het vroegere landgebruik en de landbouwkundige ontwikkelingen in de polder. Deze bronnen zijn nog weinig benut. De landbouwkundige ontwikkelingen van de afgelopen eeuwen en de landschappelijke veranderingen die hiermee gepaard zijn gegaan staan centraal in de onderhavige studie. Omdat het onderzoek veelomvattend is, zal in dit artikel een samenvatting van een aantal onderwerpen gegeven worden over de definiërende periode in de geschiedenis van de polder; de ontginning zelf en de waterstaatkundige ingrepen die hiervoor moesten worden gepleegd. De periode ver vóór en de periode ná de ontginning komen in dit artikel niet aan bod.

ONTGINNING EN INGEBRUIKNAME VAN NIJBROEK

De vroegste bewoning in het gebied had plaats op de oeverwallen en op de stuwwallen. In de Middeleeuwen liep het heretogdom Gelre ten opzichte van andere gebieden in Nederland achter wat betreft bedijkingen van de rivieren. Tijdens of niet lang nadat de Sallanders aan de overkant van de IJssel een aaneengesloten bedijking hadden, begon men ook aan de Gelderse zijde van de IJssel met het aanleggen van dijken. Aanvankelijk nog door de oeverwallen en uitlopers van dekzandruggen met elkaar te verbinden en de zavelige stro-

omrugontginningen van kaden te voorzien. In deze periode waren de boeren van Terwolde georganiseerd in een mark. Het nog onontgonnen Nijbroek hoorde bij de meinte, waarvan de gewaarden gebruik konden maken voor het beweiden en bijvoorbeeld hout- en rietooft. Ondertussen werden al broekgebieden bij Emst en Epe ontgonnen. In 1328 was er nog een onontgonnen gebied over, dat door de graaf Nijbroek werd genoemd en ter ontginning werd uitgegeven zo blijkt uit een bewaard gebleven uitgiftebrief. Het was waarschijnlijk een zeer nat gebied van zichzelf en ontving nu ook water uit de omliggende ontgonnen gebieden. Binnen de huidige grenzen van Gelderland zijn maar enkele situaties bekend waarbij de landheer een gebied ter ontginning uit heeft gegeven. Bekende voorbeelden zijn Hoevelaken en Oldenbroek. In de IJsselvallei is Nijbroek zelfs het enige gebied dat door de landheer ter ontginning is uitgegeven. In Holland en Utrecht zijn veel meer voorbeelden bekend, en hier is de praktijk van zogenaamde cope-ontginningen ook ontstaan. Het principe is dat de ontginners een stuk land in gebruik krijgen en als tegenprestatie jaarlijks een tijs betalen aan de landheer.

Met de uitgifte van Nijbroek werd door de graaf ook beoogd dat de afwatering op de Veluwe-IJsselzoom beter zou worden georganiseerd. Niet om de minste reden dat het gebied nog natter dan de omgeving was. Bepaald werd dat de bewoners van omliggende gebieden ervoor moesten zorgen dat het water afkomstig uit hun gebied niet langer door Nijbroek moest stromen. Daarom werden weteringen en

kades aangelegd. De graaf had voor ogen dat Nijbroek het centrum van een nieuw Waterschap zou worden. Dat is niet gebeurd, maar wel hebben de ontginning van het gebied en de bepalingen die hierbij zijn opgenomen bijgedragen aan de verbeterde organisatie van de waterstaat in het gebied.

UITZETTEN VAN HOEVEN

Bij het bepalen van de grenzen van de cope-ontginning Nijbroek ging men uit van vaste hoeveematen. In het zuidelijke deel was het mogelijk om een rechthoekig ontginningsblok te creëren met percelen van 55 á 60 meter breedte en ongeveer 2500 meter lengte (ongeveer de standaard hoeveemaat van cope-ontginningen die ook elders in het land werd gehanteerd). In het noordelijke deel kon de landmeter deze hoeveemaat niet uitzetten omdat aan de westzijde het Emster-Eperbroekgebied lag en aan de oostzijde de Terwoldse stroomrugontginningen (zie figuur 1). De oppervlakte van een hoeve was 16 morgen, hetgeen neerkomt op iets meer dan 14 hectare. Uit de rekeningen van opbrengsten voor aangravingen van de Rentmeester van de Veluwe blijkt dat ook in het noordelijke gedeelte van de polder een standaardhoeveemaat is gehanteerd. Deze hoeven waren afwijkend van vorm. De kadastrale minuutplannen van 1832 zijn een goed hulpmiddel om dit aan te tonen. Er zijn op de oudste kadastrale kaarten nog goed herkenbare doorgaande opstreckende kavels te herkennen die tussen de Veluwe Dijk en de Zeedijk liggen. Uit opmeting van de oppervlakte van deze kavels blijkt dat ze tussen de 14,0 en

De kavels in de polder Nijbroek zijn volgens standaardmaten uitgezet. Voor de ontginningshoeven werd 16 hectare aangehouden. In de loop der tijd is veel van het grondbezit opgeknipt door verhandeling. De structuur van de polder is vrijwel onveranderd gebleven.

14,1 hectare groot zijn. Dit komt overeen met ongeveer 16 morgen. Omdat de beschikbare ruimte om standaardhoeven uit te zetten naar het noorden toe steeds smaller werd, moesten de kavels breder worden gemaakt. Hierbij is waarschijnlijk bewust gekozen om bij de bocht van de wetering de kavels aan de oostzijde iets smaller te maken dan aan de westzijde, zodat een waaierend effect ontstond. In 1342 waren er in elk geval 95 hoeven aanwezig in Nijbroek, zo blijkt uit nadere bestudering door Borger van verschillende archiefbronnen.

DE ROL VAN NIJBROEK ALS WATERBEHEERDER

Nijbroek bestond uit een restant van een grotendeels onontgonnen wildernis in de rivierkom van de IJssel en het was niet toegankelijk dat dit broekgebied niet eerder werd ontgonnen. Het was al een nat gebied en naarmate de omliggende gebieden werden ontgonnen zal het er nog natter zijn geworden, aangezien de bewoners van de reeds ontgonnen gebieden hun water loosden in het moerasachtige gebied dat later Nijbroek zou worden. De natuurlijke beken die vanaf de Veluwe naar het oosten stroomden hebben voorafgaand aan de menselijke ingrepen in de 14e eeuw ook door het rivierkomgebied van Nij-

Boerderij De Poterijen aan de Middendijk in Nijbroek heeft nog een onderschoer.

broek gestroomd, alvorens uit te monden in natuurlijke afwaterpunten langs de IJssel. Hetzelfde geldt voor de beken die in de omgeving van Twello ontspringen. Het water afkomstig van oeverwallen kwam hier nog bij en bovendien vormden de steeds hoger opslibbende oeverwallen in de loop van de middeleeuwen een steeds grotere belemmering voor de natuurlijke afstroming van oppervlaktewater van de Veluwe naar de IJssel. Nijbroek moet hierdoor natter dan ooit zijn geworden: een uitgestrekte badkuip omgeven door hogere randen. Alleen in noordelijke richting kon op zeker moment nog afstroming plaatsvinden.

Om de ontginning van Nijbroek tot een succes te maken moesten dus nieuwe afspraken over de afwatering worden gemaakt. Het vroegste document dat de ontwikkeling van de waterstaat van Nijbroek beschrijft is uit 1328, de eerderge-

noemde uitgiftebrief. Hierin stond een aantal bepalingen die grote gevolgen voor de waterstaat in het gebied zouden hebben. De eerste regel bepaalde dat de bewoners van omliggende dorpen verplicht waren om hun water om Nijbroek heen te leiden. Dit ging ten koste van de oudere rechten van de bewoners van de oeverwal en de Emster- en Eper broekgebieden. In de Middeleeuwen hadden oude rechten voorrang op nieuwe rechten, dus deze eerste bepaling is best bijzonder te noemen. Deze bepaling noodzaakte tot ingrepen om de nieuwe ontginning Nijbroek vrij te houden van gebiedsvreemd water. Hiertoe werd een drietal weteringen aangelegd. De Groote Wetering werd gegraven door de zuid-noord stromende wateren met elkaar verbinden. Deze wetering stroomt langs de westkant van Nijbroek. Naast het water van Nijbroek werd met deze wetering ook het gebied

Hoeve Barmen 't Loo gebouwd in 1912 aan de Middendijk in Nijbroek.

van de kerspelen Terwolde, Oene, Vorchten en Heerde afgewaterd. De Terwoldsche Wetering stroomt langs de oostkant van Nijbroek en watert bij Heerde af in de Groote Wetering. Het oudste gedeelte van de Terwoldsche Wetering werd al in de eerste helft van de 13e eeuw gegraven. Het jongere gedeelte van deze wetering, tussen de noordgrens van Nijbroek en Terwolde, werd na 1328 gegraven en volgde een oude geul van de IJssel. De Nieuwe Wetering werd gegraven om het water uit de kerspelen Apeldoorn en Wenum af te voeren. De kaden van deze weteringen waren zodanig geprojecteerd, dat het water juist buiten Nijbroek om zou afstromen. Daarom is de Terwoldsche Wetering de enige wetering in het gebied met de kade aan de westkant. De overige weteringen hebben de kaden aan de oostkant. De volgende bepaling was dat, indien de aan-

grenzende dorpen gebruik wilden maken van het afwateringssysteem van Nijbroek, zij daaraan een bijdrage moesten leveren. Voor deze oplossing werd niet gekozen. De derde bepaling betrof de dijk langs de IJssel. Het komgebied moest worden afgewaterd, maar men wilde zich ook beschermen tegen het overstromingswater van de IJssel. Aan het dijkonderhoud moesten de bewoners van Nijbroek 'morgen-morgen gelijk' bijdragen. Dat hield in dat alle grondeigenaren in het gebied die profiteerden van de aanwezigheid van de dijk aan het onderhoud ervan moesten bijdragen. In hoeverre op dit moment al van een doorgaande bedijking langs Nijbroek sprake was wordt duidelijk uit de uitgiftebrief van 1328. Hier wordt namelijk gesproken over "dien" dijk. Hoe ver de dijk doorliep in noordelijke richting is niet helemaal zeker. Maar waarschijnlijk is dat deze al doorliep

tot ten noorden van Oene. De bewoners van Nijbroek waren verantwoordelijk voor het dijkonderhoud bij Welsum en Marle. Bij het ontstaan van het waterschap heeft de nieuwe ontginning Nijbroek een belangrijke rol gespeeld. De bedoeling in 1328 was dat Nijbroek een katalyserende rol zou spelen bij de oprichting van het waterschap en zelfs dé waterbeheerder worden. Wel hebben de ontginning en de bepalingen voor afwatering gezorgd dat er een georganiseerde waterstaat op gang kwam in het gebied.

Een tweede belangrijke document is de dijkbrief uit 1370, waarin het Dijkrecht werd vastgelegd. Hertog Eduard stelde een dijkstoel in, met een dijkgraaf aan het hoofd en vijf heemraden uit de Gelderse kerspelen Nijbroek, Oene, Heerde en Vorchten. Zij voerden de schouw uit op de dijk, weteringen en bruggen en stelden bepalingen op voor onderhoud en vernieuwingen. Nijbroek behield in die zin zijn aparte positie binnen het waterschap, dat de gemaakte afspraken uit 1328 voor de afwatering gehandhaafd bleven. Ook lijkt Nijbroek via het klooster Monnikhuizen in Arnhem een belangrijke rol bij deze Dijkbrief te hebben gespeeld. De opsteller van de brief zelf is Hendrik van Kalkar, die tussen 1368 en 1372 abt was van het Karthuizer klooster Monnikhuizen. Uit deze periode zijn geen bezittingen van Monnikhuizen in Nijbroek bekend, maar het klooster zou binnen de polder na verloop van eeuwen wel veel bezittingen verwerven in Nijbroek. Mogelijk begon de rol van Monnikhuizen in Nijbroek met deze Dijkbrief.

De Steunenbergh aan de Middendijk aan de zuidgrens van de polder Nijbroek is gebouwd op een opgeworpen heuvel. De naam Steunenbergh verwijst naar een steenachtige verhoging in het landschap.

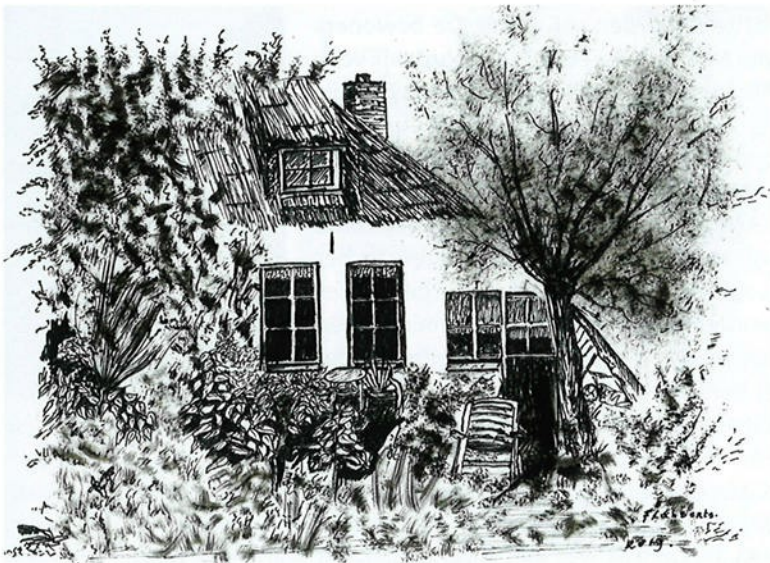
BRONNEN

- Boven, H. v., Hamer, D., Hamming, C., Jonge, E. d., Koornberg, J., Petri, T., & Tenten, M. (2007). *Veluws Water - Tien eeuwen waterbeheer op de Veluwe*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs.
- Bont, C. d. (2008). *Vergeten land; ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*. Wageningen.
- Borger, G., Horsten, F., & Reichgelt, T. (2000). *De cope-ontginning Nijbroek*. In W. Frijhoff, & M. Evers, *Bijdragen en mededelingen Deel XCI* (pp. 78-103). Arnhem: Vereniging Gelre.
- Fockema Andreae, S. (1950). *Studiën over waterschapsgeschiedenis*. Leiden: E.J. Brill.
- Reichgelt, A. (2011). *Het ontstaan van het waterschap Veluwe (1328-1575)*. *Tijdschrift voor waterstaatsgeschiedenis* 20 (2011) 1, 1-10.

OVER DE AUTEUR

Ron Kamperman is recent afgestudeerd voor de master Landschapsgeschiedenis in Groningen. Het artikel is gebaseerd op zijn afstudeeronderzoek voor de studie Landschapsgeschiedenis. Hiervan is een boekversie beschikbaar. Informatie over het onderzoek is op te vragen bij de auteur via: ronkamperman@hotmail.com.

MET DE PEN DOOR VOORST HUISJE 'AL TE KLEIN' IN TERWOLDE

Door Hanneke Haaksma bij een pentekening van Jan Lubberts

Vanaf de Kuiperstraat kun je 'Al te klein', verscholen achter een hoge heg, nauwelijks zien liggen. De achterkant van het boerderijtje ligt aan de weg. Om een glimp van de voorzijde op te vangen moet men even verderop, bij de inrit van nummer 26, het pad naar het Grote Blokhuis, Bandijk 31, volgen. De naamgeving is niet terug te vinden op het pand; het wordt wel genoemd door Dirk Otten. 'Al te klein' ligt dus bij wijze van spreken in de achtertuin van het Grote Blokhuis, een Rijksmonument. Dat doet vermoeden dat het daar toen bij hoorde. Dat klopt ook. 'Al te klein' wordt in 1817 in veilingstukken in één adem genoemd met het Grote Blokhuis. Uit een akte van de verdeling van een erfenis uit 1874 blijkt dat het Grote Blokhuis

en 'Al te klein', aangeduid als een katerstede, in één boedel zaten, die toen verdeeld werd. Sinds die tijd leidt 'Al te klein' dus een eigen leven. De katerstede moet al wel van nog oudere datum zijn. Er zijn verwijzingen naar bewoners van 'Al te klein' of 'Alteklein', te vinden in onder andere overlijdensregisters van Nijbroek en Terwolde uit het midden van de 18e eeuw. Bewoners van een katerstede moesten naast enige landbouw ook op andere wijze in hun levensonderhoud voorzien. Eén van de bewoners uit de 18e eeuw was tevens schipper. Niet zo verwonderlijk als men weet dat het Kleine Blokhuis, dat in tegenstelling tot het Grote Blokhuis, buitendijks lag, een aanlegsteiger had.

Mogelijk verwijst de naam 'Al te klein' naar het feit dat de katerstede ingeklemd ligt tussen andere percelen. Varianten zijn: 'Al te ver' en 'Al te na', vaak ook aan elkaar geschreven. Deze naamgeving had dan betrekking op de afstand tot een bepaald punt (Dirk Otten). 'Al te klein' komt men overigens verder nauwelijks tegen - 'Al te ver' en 'Al te na' wel vaker -, de naam komt alleen voor als aanduiding van een poldertje in de provincie Zeeland.

Werd het Grote Blokhuis bij de veiling in 1871 ingezet op f 3500, bij de verdeling van de erfenis met daarin Het Grote Blokhuis in 1874, werd het geheel getaxeerd op f 11.844 ('Al te klein': f 700), wat getuigt van de gunstige economische ontwikkeling in de landbouw sedert de 2e helft van de 19e eeuw.

Het ging ook de nieuwe eigenaren van 'Al te klein' kennelijk goed. Enkele jaren later werd een tweetal hypotheeken op de katerstede genomen, om de boerderij te kunnen uitbreiden. Het boerderijtje zoals we dat nu kennen, is niet meer die uit de 18e en 19e eeuw: volgens het kadaster dateert deze uit 1905. We moeten aannemen dat de boerderij dus in die perio-

de verbouwd of herbouwd is. 'Al te klein' heeft tegenwoordig geen landbouwbestemming meer.

BRONNEN

Dirk Otten, Boerderijnamen in Voorst
Dirk Otten, Veldnamen in Voorst.
Notariële archieven Gelderland en Overijssel
Overlijdens- en doopregisters Terwolde en Nijbroek

Ontdekkend op weg

Wij gidsen in het wisselende stroomgebied van de IJssel met dijkwaaien, landgoederen, kastelen en vroeger omgvingen van landbouw en veeteelt. Wij laten Veluwe, Salland en delen van de Gelderse Achterhoek zien in ieder jaargetijde en vertellen de verhalen en sagen die in deze gebieden de ronde doen.

Ieder jaargetijde maakt de streek net weer anders. Ontleekten we nieuwe plekken en vergezichten. Boerderijen met lanterkamers te kust en te keur. Verhalen van bijzondere momenten, personen en gebeurtenissen om bezit. Dat is wat Veluwe, Salland en Gelderse Achterhoek u bieden, een van grootte waarde voor streek en meer.

"De gids stapt bij u in en neemt de tijd om tijdens de rondrit te vertellen over omgeving en mens."

Een toer duurt maximaal 2 uur.

E info@zedwell.nl T 06-53 67 85 62

www.zedwell.nl

Doorn & Van der Haar Computers

www.doornvanderhaar.nl

Vestiging Vaassen

Wilhelminaweg 3
8171 EJ Vaassen
0578 - 57 58 56

Verkoop - Reparatie - Websites

info@doornvanderhaar.nl

Vestiging Twello

H.W. Iordensweg 32A
7391 KB Twello
0571 - 29 80 80

Cloud - Onderhoud - Netwerken

Het Kleine
Blokhuis met
de doorrij-
schuur

UIT HET ARCHIEF VAN MR. G.E. JORDENS DE KWESTIE VAN TONGEREN

Door Martin Rothengatter

In 1815 speelde zich rond het Kleine Blokhuis een kwestie af over het recht van overpad voor de heer van Tongeren, tapper van het Blokhuis.

Wie vanaf het zuiden via De Hoven over de dijk van de IJssel naar Terwolde gaat, ziet bij de driesprong Bandijk-Deventerweg aan de rechterhand een witgepleisterd huis met mansardedak en doorrijschuur erachter, dit is het Kleine Blokhuis. Schuin daar tegenover staat het Grote Blokhuis, een oude T-boerderij met twee schuren. Er is ook nog een derde blokhuis, het zogenoemde Pannen Blokhuis, nu ook een nog bestaande boerderij halverwege de Bandijk tussen Terwolde en Deventer. Deze blokhuisen waren bij belegeringen van Deventer mede door de aanwezige loswal aan de IJssel, van strategisch belang voor de strijdende partijen. Aan deze loswal werden zowel goederen als personen aan

boord genomen om overgezet te worden naar Deventer (of elders).

Een blokhuis was een verdedigingswerk bestaande uit een twee verdiepingen tellend gebouw met een aarden omwalling. Deze blokhuisen werden eind 16e eeuw aan de Veluwe zijde langs de IJssel gebouwd. Het Grote Blokhuis en het Kleine Blokhuis hadden ook de functie van boerderij annex café. Bij het blokhuis hoorde een doorrijschuur met grote inrijdeuren aan weerszijden van de zijgevels. De doorrit maakte het mogelijk, dat koetsen en door paarden getrokken wagens konden laden en lossen en reizigers laten in- en uitstappen zonder de noodzaak tot keren van het voertuig en tot in- en uitspannen van de paarden. Het café werd echter niet voor niets ook wel uitspanning genoemd, want ook de paarden hadden na hun rit de rust wel verdiend.

DE KWESTIE

D.D. 26 DECEMBER 1815

De zaak waarover ik u eigenlijk schrijven wilde is voor Gerrit van Tongeren, Tapper aan het blokhuis. Hierbij een certificaat van onvermogen, eene kaart der gronden en twee vonnissen waardoor de pastorie in het eigendom van een gedeelte van sectie nr. 83 en 84 ontzet is. Nagenoeg dus als ik met stipjes van potlood op die nummers heb aangegeven. nr. 81 is houtwal behorende aan de stad Deventer met de strepel naar de dijkzijde, zijnde de opweg; welke houtwal Harmen de Groot in pacht heeft. Deze heeft van de pastorie ook het aan haar toegewezen gedeelte van nr. 83 en 84 gekocht.

Tussen 84 en 85 heeft van Tongeren een schuur staande meer langs de dijk dan op het kaartje. Door die schuur kan men heen rijden met wagens en komen dan over nr. 84 en de op weg der houtwal op de dijk. Die doorrit is voor v. Tongeren als Tapper van groot belang daar de wagens die de paarden drinken of eten geven, daar onder rijden kunnen.

De situatie rond het Kleine Blokhuis en de loswal in 1832.

Sedert Harmen de Groot in het bezit is van het dijk aanschoot gedeelte van nr 84 heeft hij nimmer direct noch indirect deze door- en overrit over nr 84 belet. Doch op vrijdag de 12 Dec. is zijn zoon begonnen om, daar de IJssel wassende was, een paar voer hout van de houtwal zodanig op nr 84 te plaatsen dat de gemelde door- en overrit is verhinderd. Op mijne raat heeft v. Tongeren op 13 Dec aan Harmen de Groot in tegenwoordigheid van 2 getuigen verzocht het hout zodanig te verplaatsen dat zijn uitweg van en naar de schuur niet verhinderd werd, en het antwoord gekregen dat hij nog niet van plan was dat hout te verplaatsen. Het gevolg is dat van Tongeren in een uitweg of overrit welke hij altijd had verhinderd wordt en bevreesd is dat het voornemen van Harmen de Groot is om thans bij wijze van praat en laster werkelijk die uitweg te belemmeren. Waarmede een gedeelte van de broodwinning van de arme kerel zoude ten gronde gaan. Het komt mij voor dat zulks van den beginne af aan moet tegengegaan worden. Teneinde v. Tongeren niet uit het bezit gerake.

NOOT

Advocaat G.E. Jordens wil hierover een procedure aanspannen, maar is bang dat dit niet goed afloopt omdat er bij de overdracht van dit land niets gezegd is over het recht van overpad waardoor van Tongeren geen enkel recht van spreken heeft en dat zou ten koste gaan van zijn handel.

BRON

Akte van advocaat mr. G.E. Jordens te Deventer in het gemeentearchief van Voorst

HET IS NIET PLUIS IN VOORST

Door Milly Westerhuis

Volksverhalen en volksvertellingen zijn al eeuwen oud. Ze werden tijdens de lange winteravonden bij het haardvuur generatie op generatie aan elkaar doorverteld. Wonderlijke verhalen, soms met een kern van waarheid, die naarmate de eeuwen voorbij slopen steeds meer een mystieke inhoud kregen. De waarheid was al lang niet meer te achterhalen en vooral angstige personen zagen daarin dan ook duivels, spoken en geesten. Witte wieven kwamen voorbij, heksen waren ook iets om ver vandaan te blijven, gedaanteverwisselingen van mens naar dier of omgekeerd en met dieren, vooral met paarden moest je oppassen. De verhalen bleven rondgaan. Of het aan de landsaard ligt of aan de donkere bossen, de Veluwe en Twente zijn de plaatsen waar bij uitstek de meeste volksverhalen de ronde doen en dicht bij huis, in Voorst is het ook niet pluis.

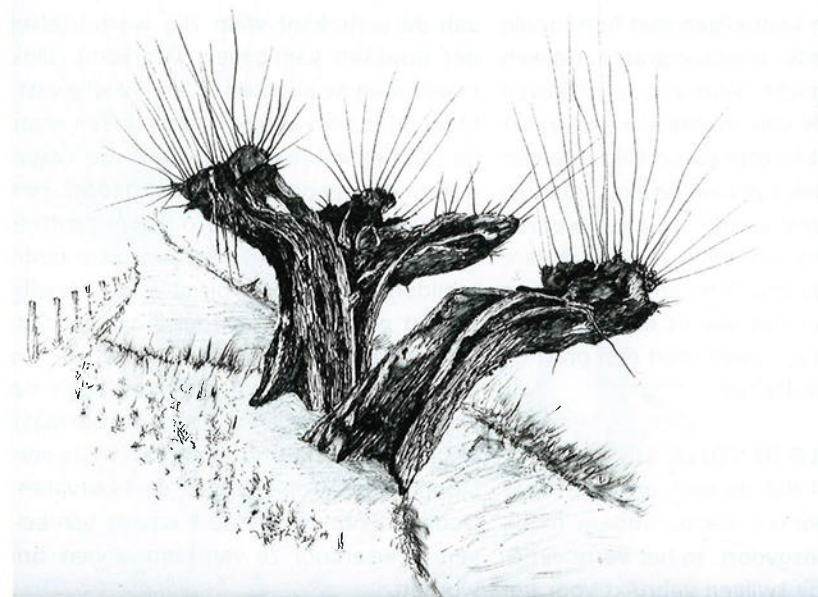
Hoe ontstaan sagen en legenden eigenlijk? De oorsprong is nooit te achterhalen omdat ze vaak al langer bestaan. Schrijver/tekenaar Craandijk vertelt in 1875 onder meer over 'de Freule van de Beele'.

DE FREULE VAN DE BEELE

Jacobus Craandijk bezocht in de gemeente Voorst vele buitenplaatsen en landgoederen en dus ook de Beele. Dit voormalige landgoed heeft door de eeuwen heen veel eigenaren en bewoners gekend en een van de bewoners moet de freule van de Beele zijn geweest. Zij zou 's nachts spoken op de weide, die naast de oprijlaan ligt. Soms als het heel donker is, laat zij zich zien.

Craandijk beschrijft haar als lichtschuw, want zo gauw er licht is in de omgeving, is ze weg. Het dienstvolk, toch wel enigszins huiverig, nam dan ook altijd een lantaarn mee om de confrontatie met de freule te vermijden.

Maar wie was die freule? We weten het niet en het is niet na te gaan en dus ook niet wat haar aan het spoken gezet heeft. Uit andere soortgelijke verhalen is meestal een verbroken liefde met jaloezie een van de redenen waarom z'n verhaal in de wereld komt. Graag hoor ik nog eens van iemand in Voorst die over deze mysterieuze freule van de Beele iets meer kan vertellen.

DE KNOTWILG

Geschreven en getekend door Jan Lubberts

De botanische naam voor de knotwilg is *Salix alba*, dat betekent 'witte wilg'. De boom staat graag bij het water. Alba heeft betrekking om de witachtige kleur van de blaadjes. Een knotwilg is een boom die haar vorm heeft gekregen door menselijk ingrijpen, namelijk door het boompje als het nog klein en dun is te knotten (de top eruit halen), waardoor op de wond van het afgeknotte boompje weer nieuwe takken ontstaan. Het knotten wordt om de paar jaar gedaan, waardoor de boom haar karakteristieke vorm krijgt. Wordt de wilg niet geknot, dan groeit hij op tot een grote boom die, zeker als hij in een vochtige bodem staat, op een zeker moment omvalt. Daar waar de takken de grond raken groei-

en dan spontaan weer nieuwe bomen. Vroeger werden knotwilgen niet speciaal gekweekt. Destijds knipten ze van een dunne rechte twijg het onderste deel kaal en staken dat in de grond. Na een paar jaar groeien, begon men dan met het knotten. De knotwilg moet je blijven snoeien anders worden de takken te dik en scheurt de boom uit elkaar. De geknotte wilgen geven ook weer een heel specifiek beeld in het landschap.

Echter, langzaam maar zeker verdwijnt de knotwilg uit onze omgeving. Dat is jammer want de wilg is een sieraad in het landschap, vooral als hij in bloei staat met zijn pruik van bloeiende katjes. Niet op de vaas zetten want vaak hebben ze last van spint.

De Beele in de 18de eeuw.

De lange rijen knotwilgen met hun mooie zacht gekleurde bloemenpracht trekken de volle aandacht. Vaak zijn ze omgeven door een wolk van stuifmeel veroorzaakt door een licht briesje en de vele insecten die hier op zoek zijn naar honing. Bij bloei is het gegons niet van de lucht. Het wemelt er van de bijen, hommels en vele andere insecten die belang hebben bij nectar en stuifmeel. Met het vee in de wei en de knotwilg in bloei, heeft men een prachtig aangekleed landschap.

DE KNOTWILG IN VOLLE GLORIE

Het materiaal dat de wilg ons leverde is vervangen door o.a. plastic, andere medicijnen, ijzer enzovoort. In het verre verleden werden de twijgen gebruikt voor het vlechten van wanden van huizen en verwerkt in de wanden van vakwerkhuisen. Deze werden daarna dicht gepleisterd met klei. De naam wilg is ook terug te herleiden naar het Saksische woord welig. Het heeft te maken met buigzaamheid.

De wilg is een echte boom van het vochtige laagland. Hij staat zo goed als altijd vlak

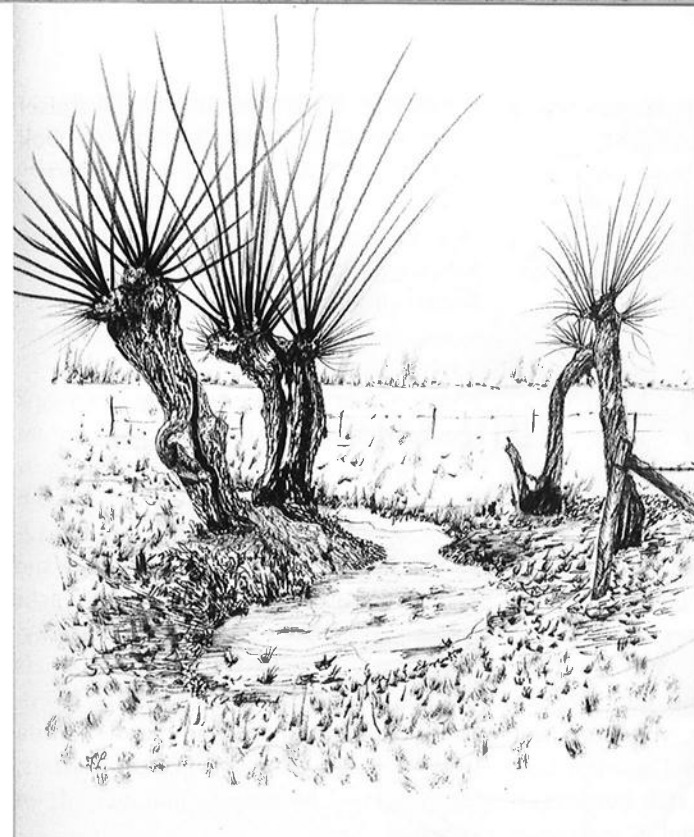

aan de waterkant waar zijn wortelstelsel het inzakken van oevers voorkomt. Ook maakt men de afrastering aan de wilg vast. Men vindt hem aan ondiepe plassen waar de zon het water snel opwarmt. De vissen maken daar gebruik van zijn schaduw. Een plek waar men de reiger ook kan aantreffen om een visje te verschalken. Op oude schilderstukken komt hij al voor. De wilg bereikt geen buitengewoon hoge leeftijd. De gemiddelde leeftijd is 50 à 60 jaar. En de wilg is gevoelig voor ziektes, zoals de watermerkziekte. Deze wordt veroorzaakt door de bacterie *Brenneria Salicis*, die verstoppingen veroorzaakt in de houtvaten. Door de knot watert de knotwilg van boven in waardoor ze van binnen vaak hol worden.

OUDE WILGEN AAN DE SLOOTKANT

De aangetaste bomen vertonen verkleuring van het hout en verdroging van de bladeren aan verspreide takken die vervolgens afsterven. Op de grens van dood en levend hout ontstaan vormen van waterlot. De verschijnselen treden op aan takken van vijf jaar en ouder. Van de wilg - niet de geknotte versie - werden klompen gemaakt. Vooral damesklompen, de zogenoemde leertjesklompen, die waren lichter dan klompen van populierenhout. Ook al een product dat bijna verdwenen is. Nog wel belangrijk als souvenir.

Een belangrijk voordeel van wilgenhout is dat wanneer het eenmaal droog is het geen vocht meer opneemt. Daarom legden de boeren vroeger wilgenhout onder stro en hooimijten om optrekken van vocht te voorkomen. De bast van de wilg bevat salicylzuur. Salicylzuur is een antioxidant die

in planten en vruchten waarschijnlijk een functie vervult als conserveermiddel. Het werd gebruikt als koortsremmer, maar het bleek ook te werken als pijnstiller. Salicylzuur in hoge concentraties (tot 50%) wordt gebruikt bij de behandeling van wratten, het verweekt namelijk de hoornlaag. Salicylzuur wordt ook veel toegevoegd aan huidcrèmes. Vóór onze jaartelling werd de schors al gebruikt door oude volkeren om een koortswerend middel te maken en tevens middelen tegen gewrichtspijn en buikloop.

Van de twijgen maakte men allerlei soorten manden voor dagelijks gebruik. De twijgen werden ook gevlochten en ge-

bruikt voor oeverbescherming van waterlopen. Grotere twijgen of takken gebruikte men voor bonenstokken voor de teelt van stok snijbonen en sperziebonen (slabonen). Van deze staken maakten ze bezemstelen, erf- afscheiding en hekwerk. De dikkere staken werden gebruikt voor ruiters omdat ze mooi recht waren. Ruiters werden gebruikt om het hooi op te tasten als grote hooioppers. Dan lag het te drogen gras niet op de grond bij minder mooi weer. Dikke staken werden gebruikt als palen langs het weiland om de draden voor de afrastering aan vast te maken. Rietdekkers gebruikten de twijgen om het riet vast te binden. Zo hadden alle delen

van de wilg een functie. En had het geen functie meer, dan was het altijd nog geschikt als brandhout.

De knotwilg is een tehuis voor veel insecten, planten, mossen, vogels en viervoeters. Men vindt er veel soorten bijen en hommels, maar o.a. ook het wilgenhaantje, boktor, elzenhaantje, snuitkever, weekschildkever of soldaatje, te veel om hier op te noemen. Ook onder de schors leven veel insecten zoals pissebedden, duizendpoten en verschillende soorten kevers. Al deze insecten trekken vogels aan zoals mezen, de gekraagde roodstaart en de vliegenvanger, om er maar een paar

te noemen. Niet verwonderlijk dat ze ook in de wilg gaan nestelen. Behalve insecteneters nestelen veel andere vogels in wilgen zoals de wilde eend, holenduif, grote bonte specht, ringmus en wilde eend. Niet alleen vogels, maar ook de vleermuis, hermelijn, bunzing, steenmarter en wezel maken gebruik van de wilg als slaap- en schuilplaats.

Naast al het genoemde komt men ook mossoorten tegen op de knotwilg en niet te vergeten varens. De belangrijkste is wel de altijd groenblijvende eikvaren. Een groot aantal planten komt men ook tegen in de wilg. Hoofdzakelijk planten die door vogels in de boom worden gebracht via hun uitwerpselen, waardoor de zaden wortel schieten in de boom. Net zoals de pluïjes van onder meer de paardenbloem. Planten of struiken die men in de wilg aantreft zijn bijvoorbeeld lijsterbes, vlier, braam, bitterzoet, fluitenkruid en kruisbes.

Het is onvoorstelbaar wat de wilg ons biedt. In het voorjaar kun je er fluitjes van maken om de boze heksen te verjagen. De pijl en boog werd van de takken gemaakt. Tot slot hangen we de lier aan de wilgen: we houden ermee op.

Boekhandel Oonk

Stationsstraat 4 Twello

T: 0571-27 15 09

E: info@evennaaroonk.nl

Luxe woningbouw
Aan- en verbouw
Complete badkamers
Utiliteitsbouw
Restauratie
Onderhoud

Waarmee kunnen wij u van dienst zijn?

De kwaliteitsbouwers van Horstink maken het!

J.W. Frisostraat 15
 7391 DJ Twello
 Tel 0571 - 27 14 83
 Fax 0571 - 27 10 36
 info@horstink-twello.nl

www.kwaliteitsbouwers.nl

Dorpsstraat 59
 7396 AL Terwolde
 T 0571 - 292 022
 E info@brasserie-kriebelz

Met liefde kan alles...

ontwerp | printwerk | belettering
 textiel | websites

Johan Willem Frisostraat 5A Twello
 Tel. 0571-280747

www.breinreclame.nl

www.degrootzalen.nl

Avervoordseweg 2 De Vecht • Telefoon: (055) 323 12 61